

ద్వితీయ కుసుమము

జీ మూ త వా హ ను డ

(పద్యకృతి)

గ్రంథకర్త
'నీతివచోభిజ్ఞ'

దూడం నాంపల్లి

తెలుగు యూనివర్సిటీ అవార్డు గ్రహీత
'స్వర్ణసాహితీ' పురస్కార గ్రహీత ;

ప్రచురణ

శ్రీవాణీ గ్రంథమాల

పిరిసిల్ల - 505 301.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారి
అర్థిక సహాయముతో ముద్రితము

ప్రచురణ సంఖ్య : 2

ముద్రణ : జనవరి 1995

భవ, మకరసంక్రాంతి 1916 శా.శ.

ప్రతులు : వేయి

ముఖపత్ర రచన : శ్రీ ఆగాచార్య, కరీంనగర్.

ముఖపత్ర ముద్రణ : శ్రీబాలాజీ ఆర్ట్స్ ప్రింట్స్
చిక్కడపల్లి, హైదరాబాద్.

పెరి రూ. 10/-

ప్రతులకు :

దూడం నాంపల్లి,
8-5-33/4/1, ప్రగతినగర్,
సిరిసిల్లా-505 301,
కరీంనగర్ జిల్లా (ఆం.ప్ర.)

ముద్రణ :

శివాజీ ప్రెస్,

4-4-53, గండ్ల

సికింద్రాబాద్ 5000 003

ఉ స్మి ల న ము

Keshava pantula Narasimha

Sastry

(K.V.N. Sastry) Vidwan, Siromani
Rtd. Programme Executive,
All India Radio
Ex-Member A.P. Sahitya Akademi
HYDERABAD-500027.

శ్రీహర్ష విరచితములైన రత్నావళి, ప్రియదర్శిక, నాగానందం - అను మూడు రూపకములలో నాగానందం అను సంస్కృత నాటకమునకు అనువాద రూపమైనదే ఈ “జీమూతవాహనుడు” అను కావ్యము. సంస్కృత కవులలో శ్రీహర్ష నామదేయులు అయిదుగురున్నారు. వారు (1) నైషధ కావ్యరచయిత శ్రీహర్షుడు, (2) కావ్యప్రదీపకారుడైన గోవిందతక్కురుని తమ్ముడు, (3) ధరా నాథుడైన భోజరాజు పౌత్రుడు, (4) కాశ్మీరరాజు, (5) కాన్యకుబ్జస్థానేశ్వరముల ప్రభువు హర్షవర్ధన చక్రవర్తి అనువారు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్య విమర్శకుల విమర్శనా పలితముగా కాన్యకుబ్జ స్థానేశ్వర ప్రభువైన శ్రీహర్షుడే పై రూపకత్రయ నిర్మాత యని నిర్ణయింపబడినది ఇతడు క్రీ.శ. 620 నుండి రాజ్యపాలనము చేసెను. ఈయన తండ్రి పేరు ప్రభాకరవర్ధనుడు. అతడు ‘పరమభట్టారక’ ‘మహారాజాధి రాజ’ బిరుద భూషితుడు. శ్రీహర్షుడు వివిధ శత్రువిజేతయే కాక వాఙ్మయైకాంతిక తక్కుడునై యుండెను. అతని సభ పండిత మండలీ మండితమై యుండెను. గద్య కావ్య మకుటాలంకార ప్రాయమైన కాదంబరిని రచించిన బాణమహాకవి ఈ మహా రాజుచేత అసాధారణ సత్కారము లందియుండెను. ఇట్లు పండిత పోషకుడును, మహాకవియు నైన ఇతని నాగానంద నాటకమును సూత్రధారుడిట్లు ప్రశంసించి నాడు.

శ్లో॥ శ్రీహర్షో నిపుణః కవిః పరిషద ప్యేషాగుణగ్రాహిణీ
 తోకే హరిచ బోధినత్వ చరితం నాద్యేచదక్షావయమ్
 వస్యైకైక మపీహ వాంఛితఫల ప్రాప్తేః పదం కింపునర్
 మద్భాగ్యోపచయాదయం సముదితః సర్వోగుణానాం గణః.

ఈ శ్లోకమందున్న 'బోధినత్వ' పదమువలన ఈతడు బౌద్ధమతస్థుడై యుండెనను వాదము సరికాదు. 'బోధినత్వ' అను దానికి బదులు 'నిర్దరాజ' అని కొన్ని లిఖిత ప్రతులలో నున్నట్లు విమర్శకులు పేర్కొన్నారు. అంతేకాక ఈ నాగానంద నాటక కథలో గౌరి, గరుడుడు, ఇంద్రుడు మొదలైన వైదికదేవతలు పేర్కొనబడుట చేత గూడా ఆవాదము పరాస్తమగుచున్నది.

నాగానంద నాటకమునందు ఐదు అంకములు గలవు. విద్యాధర చక్రవర్తి యైన జీమూతవాహనుడు ధీరోదాత నాయకుడు. మలయవతి నాయిక. దయా వీరము రసము. ఈ నాయకునిలో పితృసేవా పరాయణత్వము, భూతదయ అను గుణములు పరాకాష్ఠ నొందినవి. దయావీరమునే కొందరు లాక్షణికులు ధర్మవీర మని పేర్కొనిరి. దయ ధర్మాంతర్గతమే గనుక అదియు ఇదియు భిన్నములు కావు. గౌతమ ధర్మసూత్రములలో ఆత్మ గుణములు ఎనిమిది చెప్పచూ ఇట్లు సూత్రించినాడు. "దయా సర్వభూతేషు. జ్ఞాంతి, రససూయా, శౌచ, మనాయాసో, మంగల, మకార్పణ్య మస్పృహేతి." 'దయా హితచింతనం' అని మస్కరీభాష్యం ఈ సందర్భములో పురాణవచనం కూడా ఇట్లున్నది.

శ్లో॥ ఆత్మవత్సర్వ భూతేషు
 యశ్శివాయ హితాయ చ
 వర్తతే సంతతం హృష్టః
 కృత్వా ప్యేషా దయాస్మృతా.

తనయందువలెనే సర్వస్థావరజంగమ ప్రాణుల విషయములోను హితచింత నము కలిగియుండుటయే దయ అని ఆర్షసిద్ధాంతము. అట్టి దయా వంతుడు కనుకనే జీమూతవాహనుడు శంఖచూడుడను సర్పమునకు బదులుగ తన శరీరమును గరుత్మంతునికి ఆహారముగా సమర్పింపగలిగినాడు. సంతోషముతో ఆపనికి వూను.

కొనుటలోనే యతని దీరోదాత్తత్వము ప్రస్ఫుటమగుచున్నది. ఇక అతడు తన పితృసేవా పరాయణత్వమును గురించి నర్మసచివుడైన విదూషకునితో.

శ్లో॥ తిష్ఠన్ బాతి పితుః పురోభువి యథా సింహాసనే కింతయా
కిం సంవాహయతః సుఖానిచరణౌ తాతస్య కిం రాజకమ్
కిం భుక్తే భువనత్రయే ధృతిరసౌ భుక్తోజ్జితే యా గురో
రాయాసః ఖలు రాజ్యముజ్జిత గురో స్తేనాన్తి కశ్చిద్గుణః.

అని యనును. ఆ మాటవిని “అహో ! అన్యగురుజన శుశ్రూషానురాగః” అని విదూషకుడు తనలో తాను ఆశ్చర్యపడును. ఇట్లు భూతదయ, గురుజన శుశ్రూష మొదలగు సద్గుణములచే విరాజమానుడగు జీమూతవాహనుని దీరోదాత్త నాయకత్వమువలన విరాజిల్లు నాగానంద నాటకేతివృత్తమే ఈ “జీమూతవాహనుడు” అను చిరు కావ్యమునందలి కథావస్తువు.

సంస్కృత నాటకములను ఆంధ్రభాషలోనికి పద్యకావ్యములుగా అనువదించిన వారిలో పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుడు ప్రథముడు కావచ్చును. ఇతడు మహాకవి కాళిదాసుని అభిజ్ఞాన శాకుంతల నాటకమును ‘శృంగారశాకుంతలము’ అను కావ్యముగా తెనిగించెను. కృష్ణమిశ్ర యతీంద్రుడు రచించిన ప్రబోధచంద్రోదయమును అదే పేరున ‘మలయమారుతకపులు’ అని ప్రసిద్ధిని బడసిన నందిమల్లయ్య, మంట సింగయ్య అను జంటకవులు ఆంధ్రీకరించిరి. రాజశేఖరుని ‘విద్దసాలభంజిక’ను కేయూరబాహు చరిత్రము అను పేరుతో మంచనకవి తెలుగు పద్యకావ్యముగా రచించెను. జయదేవుని ప్రసన్నరాఘవ నాటకమును బుడ్డుచర్ల చిన తిమ్మయకవి ‘ప్రసన్నరాఘవ నాట్యప్రబంధము’ అను పేరున తెనిగించెను. కవి మూర్ధన్యుడైన మురారి కవి రచించిన అనర్హరాఘవమును (మురారి యని కూడ ఈ నాటకమునకు ప్రసిద్ధి కలదు.) బిజ్జుల తిమ్మభూపాలుడు అలంపూరు పరగణా రాజు ఆత్యుత్తమమైన ఆంధ్రకావ్యముగా అదే నామదేయమున తెలుగు చేసెను. అట్టి సంస్కృత నాటకములను ఆంధ్ర కావ్యములుగా రచించిన వారి కోవలోనికి వచ్చుచున్నాడు ప్రస్తుత జీమూతవాహన కావ్యరచయిత యగు శ్రీ దూడంపాంపల్లి.

జీమూతవాహనుడు బుడుని యవతారమనియు. అహింసాబిమానియనియు.

జై నమతానుయాయ అనియు ఒక వాదమున్నది. ఆ వాదమునకు నాగానంద నాటకము నందలి ఈ క్రింది నాందీశ్లోకము ఆధారము. జీమూతవాహనుని త్యాగము. కూడ దానిని బలపర్చుచున్నది.

శ్లో॥ ద్యానవ్యాజము పేత్యచింతయసికా ముస్మీల్య చక్షుః క్షణం
పశ్యానంగ శరాతురంజన మిమం త్రాతాపి నో రక్షసి
మిథ్యా కారుణికోఽసి నిర్వుణతర స్వతః కుతోఽన్యఃపుమాన్
సేర్ష్యం మాగవదూభిరత్యభిహితో బౌధాజినః పాతువః.

ఈ శ్లోకం కేరళ వ్రాతప్రతిలో లేదని ముద్రాపకులు తెలిపినారు. వ్యాఖ్యాత, జిన శబ్దమునకు “జానాతీతి జినః” అనియు, బౌధశబ్దమునకు ‘బోధి’గా స్వీకరించి “విశుద్ధబుద్ధి సంతానో బోధిరిత్య భిదీయతే” అను ప్రమాణముచేత అఖండ సచ్చిదానంద స్వరూపుడైన పరమశివుడే యిందలి జినశబ్దమునకు అర్థమైనట్లు తెలిపినారు. కనుక ఇది కేవలము బౌద్ధనాటకమనుటకు తగిన యాధారములు స్పష్టముగా లేవు. ఇంతకు నాగానంద నాటకము కాక తదనువాదము ప్రస్తుతమగుటచేత ఆచర్య నింతటితో వదలుచున్నాను.

నాగానంద నాటక కథను తెనుగున వ్రాసినవారు కలరు. ఆ కథను ఆధారముగా చేసికొని మూల భావములకు సన్నిహితముగా రసవంతముగా రచించిన ఈ పద్యకావ్యము ఒకనాడు రిజిష్టరు పోస్టుద్వారా నాకు చేరినది. అందులో 26.5-1985 నాడు రచించిన ఒక చిన్నయుత్తరమున్నది. ఆ యుత్తరముద్వారా ‘నీలివచోభిజ్ఞ’ శ్రీ దూడం నాంపల్లిగారు “జీమూతవాహనుడు అను చిన్న పద్యకృతిని వ్రాశాను. వ్రాతప్రతిని తమకడకు వంపుచున్నాను. దయశో పీఠికను వ్రాయగోరుచున్నాను”. అని వ్రాసినారు. నాకు ఈ కవితో పూర్వపరిచయములేదు. వ్యక్తికి నాంపల్లి అను పేరున్నట్లుకూడ నేనెరుగను. పీఠిక వ్రాయగల ఓపిక గూడా నాకు లేనందున ఏదో అభిప్రాయము వ్రాయుదములెమ్మనుకొని డేబుల్ మీద నుంచినాను. ఒకవారం గడిచింది. ఇంతలో వేములవాడ ప్రాంతపు మిత్రులు. రాగా ‘నాంపల్లి’ ఏమిపేరు అని యడుగగా వారు “యాదగిరి, సింహాచలం, శ్రీశైలం, వేదగిరి” అనియున్న పేర్లవంటిదే-యిది మా ప్రాంతం పుణ్యక్షేత్రమని తెలిపినారు. ఓహో ! అనుకున్నాను. ఈ కాలమున ఛందో వ్యాకరణ బంధములను

తెంచిపారవేసి కావ్యములు వ్రాయువారును, అట్లు వ్రాయుడని ప్రోత్సహించు పెద్దలును కోకొల్లలుగా నున్నారు. అట్టి డాక్టర్లు, కళాప్రపూర్ణులను విడిచి నా యభిప్రాయముకోసమై యీ కావ్యమును బంపుటకు బహుశ ఇది పద్యకావ్యమైయుండుటయు, నే నాదునిక రచనాపద్ధతులను అనుసరింపనివాడనై యుండుటయు, కారణమై యుండునని తలచి లాఘవబుద్ధితోనే దీనిని చదువనారంభించితిని. అట్లు నేను భావించుటకు కారణము ఈ కాలమున వెలువడిన పద్యకావ్యముల యందు గూడ పెక్కు వ్యాకరణ చ్ఛందోవాక్య దోషములుండుటయే కారణమని విజ్ఞులకు మనవి చేయుచున్నాను.

కొన్ని పద్యములు చూచిన తరువాత నా యభిప్రాయము తలక్రిందులైనది. లాఘవబుద్ధి తొలగి కావ్యముపై గౌరవభావమేర్పడినది. శ్రీదూడం నాంవల్లిగారు ఛందోవ్యాకరణాది కావ్యసామగ్రి యంతయు కలిగియే ఈ జీమూతవాహన కావ్యమును రచించిరిగాని ఇతరులవలె అఱిగొఱి భాషాజ్ఞానము కలవారు కారన్న సదభిప్రాయము గలిగి కావ్యము నంతటిని కుతూహలముతో చదివితిని. వీరి లక్షణజ్ఞానము, భాషాపటిమ, జాతీయసంపద, సంస్కృత లోకోక్తులను పద్యములందముడ్చు చాతుర్యము, రసభావప్రకటనము మొదలైన సామర్థ్యము నా కానంత మును గలిగించినవి. యువరచయితలలో పునః సలక్షణ కవితారచనయం దాదరము చిగుర్చుచున్నదిగదా ! యన్న సంతోషము కలిగినది.

ఇక చదువరులకై నేను కథాసంగ్రహమును వ్రాయనక్కరలేదు. కావ్యమంతయు సులభసుందరమైన సరళ రచనలో సాగియుండుటచేత కావ్య కథ సులభముగానే సామాన్య భాషాజ్ఞానము కలవారికి అవగతము కాగలదు. నాయికా నాయక పాత్రప్రోక్షణము చక్కగా చేయబడినది. 'ధర్మవీరము' లేదా 'దయావీరము' ముఖ్యరసమై అంగప్రత్యంగములైన విభావాను భావాదులతో బాగుగా వ్యక్తమగుచున్నది. ఆ ధర్మవీరమునకు మలయవతీ ప్రేమరూపమయిన శృంగారమును, చివరి ఘట్టమున జీమూతకేతు కనకవతీ మలయవతులు ఆలంబనముగా వెల్లివిరిసిన కరుణరసమును అంగములుగా నున్నవి. సర్పములపై నమృతవర్షము కురియుట మొదలైన అద్భుతరసాంగ పరిపుష్టమైన ధర్మ వీరరసము విరాజిల్లుచున్నది. 'పితృదేవోభవ' 'మాతృదేవోభవ' 'నావిష్టు పృథివీపతిః' 'అభ్యాగతః స్యయం విష్టుః' 'నాతిచరామి' 'క్షుధాతురాణాం నరుచిర్నకాలః' మొదలైన సంస్కృత లోకోక్తులను; వాటితోపాటు కొన్ని తెలుగు లోకోక్తులను పద్యములలో

పొందించిన వీరి రచనా పాటవము మెచ్చదగియున్నది. వీరి భాషాజ్ఞానమున వైనతేయ, వినతేయ శబ్దములు; మాత్రపితలు, గతపడగా, గరుడి, పలాశి-మొలగునవి మచ్చుతునకలు. 'మిత్రావసు' పదమును 'మిత్రవసు' గాను; 'జీమూవాహన' శబ్దమునకు 'జీమూతవాహ' గాను కొన్ని శబ్దములకు రూపాంతరముల కల్పించుట "అపిమాషం మషం కుర్యాత్ ఛందోభంగం న కారయేత్" అన్న సిద్ధాంతమునకు కట్టుబడుటయే గాని అసామర్థ్యముగాదు. గసడదవాదేశ ద్రుఃప్రకృతికాది సందులమూలమున మారునట్టి అక్షరస్వరూపములను మార్చక పడిములను యథాతథముగా పద్యములందుంచుట సంది స్వరూపమెరుగని చదువరుల సౌలభ్యము కొరకేగాని వ్యాకరణశాస్త్రము నుల్లంఘించు తలంపుకాదు. ఒక్కమాటలో చెప్పవలెనంటే శ్రీనాంపల్లిగారు చక్కని తెలుగుకావ్యము వ్రాసినారనవలెను. సంస్కృత వాఙ్మయమున ధర్మవీర రసోదాత్తమైన నాటకమని ప్రసిద్ధి వహించిన 'నాగానందము'నకు ఈ కావ్యము పృథుమదురమైన భావానువాదము. శైలి, జాతీయ పదసంపద, లోకోక్తులు, భావప్రకటన మొదలగు కావ్యగుణములతో విరాజిల్లుచున్న ఈ కావ్యము లోకమున కందించు సందేశము పరోపకార ఫరాకాష్ఠ. అది మానవత కెంతయు అమూల్యాభరణము. ఇట్టి కావ్యమును లోకమున కందించిన శ్రీదూడం నాంపల్లిగారు శ్లాఘ్యులు సంపన్నులు. దీనిని స్వీకరించిన శ్రీకుంట భాస్కరరెడ్డి బి.ఎ. గారును శ్లాఘ్యులగు సంపన్నులు. ఆదునిక విద్యావంతులలో పెక్కండు పాశ్చాత్య సంస్కృతి ప్రవాహములో పడి కొట్టుకుపోవువారే గాని శ్రీ భాస్కరరెడ్డి వంటివారు మిక్కిలి యరుదు. దేశీయ భాషాసారస్వతములపై ఆదరమును పెంచుకొనుట ప్రతి భారతీయునికి అవశ్యక ర్తవ్యము. ఆ మార్గమున నడచుచున్న ఈ కవియు, స్వీకర్తయు మిక్కిలి ధన్యులు. వీరితోధిక సారస్వతాభిమానులై ఇంకను భారత సంస్కృతి వైభవమును వెల్లడించు కావ్యామృత కలశములతో వాగ్దేవతను అభిషేకించునట్లు ఆనుగ్రహించుటకై వారి యిష్టదైవమగు శ్రీ నరసింహస్వామిని ప్రార్థించుచున్నాను.

“నరస్వతీ శ్రుతి మహతాం మహీయతాం”

పైదరాబాదు

26/3 ఆర్.టి., బర్కత్ పుర,

14-6-1985.

విద్యత్కవి విదేయడు

కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రి

అధికార భాషాసంఘం ఆంధ్రప్రదేశ్

పద్మశ్రీ, కళాప్రహర్ష

డా॥ సి. నారాయణరెడ్డి,

ఎం.ఏ; పి.హెచ్.డి; డి.లిట్.

సచివాలయము

హైదరాబాదు. 500 022

తేది. 17-5-1985

లేఖ నెం. 255 అధి.భాష/85.

శ్రీ నాంపల్లిగారికి,

మీరు పంపిన 'జీమూతవాహనుడు' పద్యకృతి చదివాను. నాగానందం నాటకంద్వారా సంస్కృతభాషలో ప్రసిద్ధమైన జీమూతవాహనుని కథను తీసుకొని మీరు పద్యకావ్యముగా రూపొందించినందుకు అభినందిస్తున్నాను. సరళ శైలిలో ధారాళంగా సాగిపోయిన మీ కావ్యాన్ని మిత్రులు కుంటు భాస్కరరెడ్డిగారికి అంకితమిచ్చినందుకు సంతోషిస్తున్నాను. ముందు ముందు మీ పద్యశైలి మరింత ప్రౌఢమను సంతరించుకుంటుందని ఆశిస్తున్నాను.

అభిప్రాయము

అవధానచక్రవర్తి,
శతావధాన సార్వభౌమ
మేడసాని మోహన్
యమ్.ఎ, పిహెచ్.డి.

అన్నమాచార్య ప్రాజెక్టు
తిరువతి. 517 501

శ్రీ దూడం నాంవల్లిగారు రచించిన జీమూతవాహన పద్యకావ్యము నామూ
లాగ్రముగ చదివితిని. వీరి రచన ప్రసన్నశైలీభరితమును, యుటిత్యర్థస్ఫోరక
మునునై రసజ్ఞుల మనంబులకు నానందదాయకముగా నున్నదని చెప్పనొప్పును.
పీరింకను అనేక రసస్ఫోరక కావ్యములు రచించి వాగ్దేవి నలంకరింతుగాతమని.
ఆకాంక్షించుచున్నాను.

మేడసాని మోహన్

22.4.1985.

ప్రశంసా ప్రవాళము

వేముగంటి నరసింహాచార్యులు

సిద్ధిపేట (మెదకుజిల్లా)

కం॥ జీమూతవాహు చరితము

కోమలమగు శైలికృతిగ గూర్చి సహృదయ

స్తోమమ్మున కెంతేనియు

ఆమెత తొనగితివి కవివరా! నాంపల్లి !!

కం॥ నీతులు, సూక్తులు, చక్కని

జాతీయమ్ములును, మంచి సామెతలును సం

ప్రీతి గలిగించు కవితా

రీతులతో నలరు నీదు కృతిని నుతింతున్.

కం॥ నాకవన సుమమధూశీ

పాకము వెలయించు మధుర భావాన్వితమై

నీ కవనము భాసిల్లును

ధీకలితా ! సుకవితానిధీ ! కృతచరితా !!

కం॥ కెంపులు, పచ్చలు గూరిచి

సొంపగు హారమ్మువోలె శోభిల్లును నీ

యింపైన పద్యరచనము

నాంపల్లి కపింద్ర! రుచిర నవభావకృతీ !!

గీ॥ రాగతాళవిన్యాస సంయోగ కలన

కెరలు గానమ్మువలె తావకిన కవిత

మృదుల మధుర శబ్దార్థ సమ్మేళనమున

వెలయుచుండు నాంపల్లి కవి! పకాండ !!

అభినందనము

కవి శిరోమణి, అవధాన యువకేశరి,

మదురకవి, వాస్తుశిరోమణి

డా॥ అందె వేంకటరాజము ఎం.ఏ; పిహెచ్.డి.

(ఆంధ్రోపన్యాసకులు)

మిత్రులు సుకవివర్యులు మాభారతీ సాహిత్యసమితి సభ్యులైన శ్రీ దూడం నాంపల్లిగారు చక్కని కవులు, పండితులు, సహృదయ లలాములు. వీరు గతములో శకుంతల, పాండవ జననము, శిష్యద్వితీ వంటి కృతుల నెన్నియో రచించి సహృదయ సాహితీపరుల మెప్పుగాంచి యున్నారు.

ప్రస్తుతకృతి 'జీమూతవాహనుడు' దయావీరమునకు జగత్ప్రశస్తి వహించిన విద్యాధర చక్రవర్తి జీమూతవాహనుని దివ్యచరిత్రము. ఈ విషయము సంస్కృతనాటకముగా శ్రీహర్షుడు వ్రాసిన 'నాగానందము' సుప్రసిద్ధమైనది. ఈ కావ్యమున ఆచారిత్రిము సరళ సుందరముగా రసవంతముగా సంతరింపబడినది. ఇందు బావములు, ఉపమాద్యులంకారములు, లోకోక్తులు ముఖ్యముగా సంస్కృత లోకోక్తులు సవరింపబడి ఆహ్లాదము కలిగించుచున్నవి. ఇవి వీరి సంస్కృతాంధ్ర వైదుష్యమునకు అద్దము పట్టుచున్నవి.

వీరికను మునుముందు విస్తరకవితా విరాజితములగు రసవత్కావ్యపల రాజములను పండించి ఆంధ్రసాహితీ జగత్తునకు పుష్టిని తుష్టిని వెలయింతురుగాక! యనియు, కృతికర్తకు కృతిభర్తకు శ్రీ సర్వమంగళాదేవి అభ్యుదయ పరంపరలు ప్రసాదించవలెననియు శుభాకాంక్ష లొనర్తును.

ఇతిశమ్.

ఇట్లు

డా॥ అందె వేంకటరాజము

అధ్యక్షులు

భారతీ సాహిత్యసమితి.

కోరుట్ల- 505 326

1.10.1985

నామాట

పరోపకారపరాయణుడు, పితృసేవా తత్పరుడు, కరుణామయుడు అయిన జీమాతవాహనుడు త్యాగధనులలో ఒకడుగా ప్రసిద్ధి గాంచినాడు. కపోతమును కాచుటకొరకు స్వీయోరువును కోసియిచ్చిన శిబిచక్రవర్తి వలె, వజ్రాయుధ నిర్మాణమునకై తన వెన్నెముకను త్యాగమొనర్చిన దదీచివలె ఒక నాగుని రక్షించుట కొరకు తన తనువునే అర్పింపదలచినాడు జీమాతవాహనుడు. 'పరోపకారార్థమిదం శరీరం' అన్న ఆర్యోక్తికి ప్రతిరూపముగా వెలసినాడు జీమాతవాహనుడు. ఆతని సుగుణములను మెచ్చియే కాబోలు! తచ్చరిత్రమును కావ్యముగా వ్రాయుమని మిత్రులు శ్రీ కుంట బాస్కరరెడ్డిగారు నన్ను కోరినారు. వారి కోరికమేరకు నాచే మలచబడిన పద్యకృతియే ఈ 'జీమాతవాహనుడు.'

'ఉస్మీలనము' అను పేరుతో ఈ కావ్యమునకు మనోజ్ఞభావాత్మకమయిన చక్కని పీఠికను అలంకరింపజేసిన విద్యత్కవులు, సహృదయులు ఐన శ్రీమాన్ కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రిగారికి ఎంతయు కృతజ్ఞతలు. అమూల్యాభిప్రాయములను అందజేసిన గేయకవి చక్రవర్తి, పద్మశ్రీ డా॥ సి. నారాయణరెడ్డిగారికి; విద్యత్కవులు, కవికోకిల శ్రీ వేముగంటి నరసింహాచార్యులగారికి; శతావధాని శ్రీ మేడసాని మోహన్ గారికి; మదురకవి, అవధాన యువకేసరి శ్రీ ఆందె వేంకటరాజము గారికి; ఈ కృతి కన్యకాముఖమున పంచవర్ణచిత్ర తిలకమును తీర్చిదిద్దిన చిత్రకారులు శ్రీ ఆగాచారిగారికిని కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొనుచున్నాను. స్వీకర్తయైన శ్రీ కుంట బాస్కరరెడ్డిగారు 1986 ఫిబ్రవరిలో స్వయముగా అచ్చువేయించుకొన్న తొలిముద్రణ ప్రతులన్నియు అచిరకాలములోనే అయిపోయినందున మిత్రుల కోరికపై మరల ముద్రింపవలసి వచ్చినది. ఈ మలిముద్రణకు ఆదిగిన తోడనే అర్థిక సహకారమందించిన శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము వారికి ప్రత్యేకముగా కృతజ్ఞతాభివందనములు సమర్పించుకొంటున్నాను.

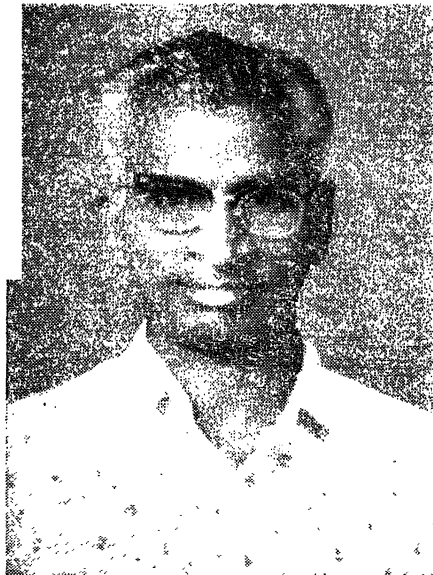
కృతి సమర్పణము

“సరసుడు సుహృదుండగు భా
స్కరరెడ్డికి ఇట్టి కృతిని కరదముగా సా
దరముగ అంకితమిచ్చెద
చిరత్న సహవాసమునకు చిహ్నముగాగన్.”

—దూడం నాంపల్లి

కృతి కర్త
దూడం నాంపల్లి

కృతి కర్త
కుంట భాస్కర రెడ్డి

జీమూత వాహనుడు

(పీఠిక)

శ్రీలోలాక్షి నెడంద సుస్థిరముగన్ శ్రీవత్సమన్ మచ్చతో
వాలాయంబుగదాల్చి భక్తతతికిన్ శ్వశ్రేయనంబిచ్చు త
చ్చీలక్షి నరసింహదేవుడు దయన్ రేపాక పుర్యర్చితుం
డేలున్ భాస్కరరెడ్డి కుంటకులు నెంతె పెంచుచున్ శ్రీలతన్. 1

ఆ.వె. శ్రీమదాంధ్రరాష్ట్ర భూమిలో తెలగాణ
సీమ కరిమునగరు జిల్లయందు
తనరెడు సీరిసిల్ల తాలూకలోన రే
పాక గ్రామమొండు వరలుచుండు.

2

సీ. వీధి దీపాలతో వేయివెల్లుల మించి
పగలుగా రాతిరి పరిధవిల్ల,
పురజనమ్ముల బ్రోవ 'బోరింగు బావులు'
పాతాళగంగను పైకిజిమ్మ,
ఇరుగెలంకుల రెండు చెఱువులుండి పురికి
వైరుపచ్చల నించి పంటనిడగ,
చదువుసాములునేర్చి సామర్థ్యమునుబెంచు
అధ్యాపకోత్తము లలరుచుండ-
డిరి తూర్పున గుడినున్న నారసింహ
డెల్లవేళల బ్రోవ నింటిల్లిపాది
పాడిపంటలు గలిగి రేపాక ప్రౌలు
ప్రణుతికెక్కెను భూతల స్వర్గమనగ.

3

కం. ఆ పురమున రైతొక్కడు
కాపురమున్నాడు తోడికాపుల తోడన్
దీపిలు కుంటకులాబ్ధిక
లాపుడు బాగాఖ్యరెడ్డి లలితోక్తుండున్.

4

ఆ.వె. తాను తొల్లిట 'అమిదాపురం' నుండి రే
పాక గ్రామమునకు వలసవచ్చి
కాపురమ్ముచేయ కలిగె 'నర్సమ'యందు
రమ్యగుణసుతుండు రాజిరెడ్డి.

5

సీ. పాతాళమందెడులోతు సంగడిమోట
బావిని ద్రవ్వించె నేవతారి,
'పఱ్ఱ' నీటినిబెంచి వరి కారుకెనుబది
పుట్టు పండించెనే బుద్ధిశాలి,
ప్రత్తిమిర్చియు మెట్టపంటలు నపరాలు
రాసులబోసె శ్రామికుండు,
సాలుసాలున పదివేల రూకలు వచ్చు
మావితోటనుబెంచె నేవలంతి
అతడు తోడిరైతులమించి యనవరతము
దాన్యలక్ష్మీ విశాల సదస్సునందు
రెడ్డిగము వైచి కొలువున్న రెడ్డిరాజు
రాజిరెడ్డి నిజమ్ముగా రైతురాజు.

6

కం. ఆ రాజిరెడ్డికి సదా
చారిణి రామమ్మ దర్మచారిణి యగుచున్
కూరిమి కాపురముండగ
వారలకున్ నల్వు రాడుపడుచుల తోడన్.

7

కం. బౌరస్యులు మువ్వరు వీ
రారెడ్డి, నృసింహరెడ్డి, రాంరెడ్డి యనన్
పేరిమి జనించి రందున్
వీరారెడ్డి యనునతడు విద్యాధికుడై.

8

కం. పెక్కువిదమ్ముల 'కేసు'ల
చక్కగ వాదించి విజయసాధకుడగుచున్
చక్కని 'వక్తిలు'గా పే
రెక్కెను; దక్షుండు పేరుకెక్కడె యెందున్ ?

9

కం. ఆ వీరరెడ్డిగారికి
ఆవిర్భావమ్మునొంది 'యంతమ' యందున్
జీవను లిరువురు దక్కిరి
జైవాత్మక సూర్యులట్లు; చనగ గతాయుల్.

10

తే. గీ. పెద్దకొడుకు భాస్కరరెడ్డి, పిన్నవాని
పేరు భగవానురెడ్డి; ఆ బిడ్డలకట!
పూపప్రాయాన నుండ నా పుణ్యమూర్తి
యసువులనుబాసె 'సుకృతీగతాయు' వనగ.

11

ఆ.వె. తండ్రి స్వర్గమరుగ తనయుల నిర్వుర
కన్నప్రేమ కరుడుగట్ట నెట్లా
విద్వేబుద్ధిచెప్పి పెంచిపెద్దలజేసె
తల్లి అంతమాంబ దన్యురాలు.

12

ఆ.వె. ప్రథమ పుత్రుడైన భాస్కరరెడ్డి తా
చదువు సంధ్యలెల్ల చాలనేర్చి
పంతులయ్యే 'బియ్యే' పట్టభద్రుండయ్యే
మాన్యుడంచు మించి మంతుకెక్కె.

13

తే. గీ. పరుల మనముల నొప్పించి యెఱుగబోడు
పరుషమనుమాట కలనైన పలుకబోడు
డంబమే యెఱుంగని నిరాడంబరుండు
సాధువర్తను డాతడు సాత్త్వికుండు.

14

తే. గీ. వృత్తి ఆచార్యకమ్ము, ప్రవృత్తి ధర్మ
సృతి జరించుటల్, తన కులవృత్తి యూర
సేద్య మొనరించుటల్ మరి చిత్తవృత్తి
హృన్నివేదన మా గుణావృతున కొప్పు.

15

కం. భాస్కరునకు ఛాయవలె, పు
రస్కార క్రియల నలరి ప్రణయమెసంగన్
భాస్కరరెడ్డికి నొప్పెయ
శస్కర గుణమణి మణమ్మ సహధర్మిణియై.

16

తే. గీ. ఆమె మంజులవాణి, మహాభిమాను
రాలు, నైషికశీల, చుట్టల సురభి,
కొంగుబంగార మామె యనుంగుచెలుల
కేనుపాడియే తా దానమిచ్చునేని.

17

కం. తలలో నాలుకవలె, పూ
నలలో దారమ్మ వోలె సద్వర్తనతో
తలపూవాడక పాల్నీ
ర్వలెన్ మెలంగును మణమ్మ ప్రాజ్ఞేశునితో.

18

కం. ఆ పుణ్యదంపతులకున్
వేపుట్టిరి పూర్వపుణ్య పృథుఫలితముగన్
రూపరి 'రఘుపతిరెడ్డి'యు
చూపరియున్ 'రమణరెడ్డి' సుతుల్ద్దరిలన్.

19

తే.గీ. వీరరసమున సింహపు పిల్లలట్లు
శాంతరసమున ధర్మజు సరణి నొప్పి
తల్లిదండ్రుల చెప్పచేతల మెలంగు
ఆ కుమారుల సుగుణ మేమనగవచ్చు ? 20

కం. అవ్వారి కూరి పడమట
రవ్వలు పండించు క్షేత్ర రాజంబొండున్
దవ్వన గల దద్దానికి
త్రవ్వించిరి నీళ్ళకై 'కరంటుంబావి'న్. 21

కం. అక్షరహీనంబయి దు
ర్భిక్షములో బావులెల్ల బీటలు వాఱన్
అక్షిణ జలమ్ములతో
రక్షించు పొలాల నా 'కరంటునుయి' నదా. 22

తే.గీ. మాటలాడెడు నంతలో నూటలెగసి
కలభకరముల పరిమాణ కరణిగలిగి
ఊటలా ? కావు, నీకుల బాటలనగ
క్షణములో నిండు నాబావి గుణమెయంత. 23

తే.గీ. పొలమునకు సరిపోయెడు జలముకంటె
హెచ్చునీరిచ్చు నాబావి మెచ్చవలయు
అర్థికోరిన దాని కత్యధికమొప్పు
దానమిత్తురుగాదె ! వదాన్యులెందు. 24

సీ. నేను యథావిధి స్నానార్థము 'కరంటు
బావి'కేగి మునింగి వచ్చునపుడు
ఆ బావి యజమాని యగు కుంటబాస్కరు
రెడ్డిగారు మదీయ ప్రయహితుండు

వరిపొలమ్మును జూడవచ్చి నన్వీక్షించి
 సల్లాపమొనరించి సాదరముగ
 “తల్లిదండ్రులగొల్చి- దయజూచి మిత్రుల-
 పరుల మేల్గోరెడు పాపనుండు
 గలడె ? యెవడైన పృథివిలో- గలిగెనేని
 యతని జన్మంబు ధన్యంబెయగు” నటన్న
 “కలడు జీమూతవాహు డొక్కండు తొల్లి”
 యనిన నామాట కాత డిట్లనియె మురిసి.

25

కం. “జీమూతవాహనుం డను
 నామహాసీయుం డెవండొ ? యాతని చరితన్
 నా మనము తెలియగోరెను
 నా మిత్రమ ! తెల్పుమోయి ! నా” కని యనుచున్..

26

సీ. “శిష్య ద్విశతి వ్రాసి చెల్వుగ ‘సీతివ
 చోభిజ్ఞ’ బిరుదమ్ము నందినావు,
 బళిరే ! శకుంతలా పాండవజననాభ్య
 హరికథల్ విరచించి యలరినావు,
 ‘దర్మాంగద’యును- ‘మదనకామరా’జును
 చిరుతల నాటకాల్ చేసినావు
 పాండవేయాజ్ఞాతవాసమ్ము - జగదేక
 వీరునికథ యను వీధినాట
 కములు, భజనకృతుల్ వ్రాసి, కవితలల్లి
 పలుప్రశంసలందిన ‘తెల్గుపండితు’డవు
 ప్రేమ జీమూతవాహను విమల చరిత
 మంకితమ్మిమ్ము నాకు పద్యాత్మకముగ”.

27

కం. అనికోరిన నేనును నె

మ్మనంబలరి వలైయనుచు మందిరమునకుం

జని, తత్కథను కుతూహల

మున పద్యమయముగ వ్రాయబూని, మొదలుగన్.

28

తే.గీ. కుంట భాస్కరరెడ్డి గారింటనెపుడు

త్రవ్వి తండంబుగా లక్ష్మి తాండవింప

వలచి, జీమూతవాహన పద్యకృతికి-

ఏను వినుచు కథాక్రమం బెట్టిదనిన.

29

జీమూతవాహనుడు

(పూర్వార్థము)

శ్రీ పరమేశ్వర ! సర్వ
వ్యాపక ! వైకుంఠ ! కుంటభాస్కరరెడ్డిన్
కాపాడుము వరదాయక !
రేపాకావన సురంహ ! శ్రీనరసింహా !!

కం. అవధారు ! మిత్రరత్నమ !
భవదభ్యర్థన గణించి పద్యకృతిగనే
ప్రవచించెద నల జీమూ
తవాహను చరిత్ర మంకితంబుగ నీకున్.

సీ. మున్ను విద్యాదర సన్నతాన్వయదుగ్ధ
వారాశి చంద్రుడై వరలెనెవడు ?
ధర్మంబు నాల్గుపాదాలుగా నడిపి మ
హా ధర్మమూర్తియై యలరెనెవడు ?
ప్రజలను తనకంటి పాపలుగా ప్రేమ
పాలించి ప్రఖ్యాతి వడసె నెవడు ?
రాజచక్రమునకే రసికావతంసమై
కిర్తికాంతకు కన్ను గీటెనెవడు ?
ఆ మహాత్మకుండు జీమూతకేతుండు
భవర వల్లభుండు ఘనబలుండు
మంచు కొండవైన కాంచన పురములో
కనకవతినిగూడి మనుచునుండి.

కం. ఎంతోకాలం బేలుచు

స్వాంతంబున రాజ్యకాంక్ష చచ్చియతడు “రా
జ్యాంతే నరకం ద్రువ”మని
చింతించి వనంబులో వసించు తలపుతో.

4

తే. గీ. తనర జీమూతకేతుండు తన కుమారు
చతురు జీమూతవాహను సార్వభౌమ
పదవి సుప్రతిష్ఠితుజేసి వార్ధకమున
వానప్రస్థంబు గొనియె నభార్యుడగుచు.

5

తే. గీ. అంత జీమూతవాహనుం డాత్మరాజ్య
పాలనంబెల్ల తనమంత్రి వశమొనర్చి
తల్లిదండ్రుల సేవింపదలచి వనికి
తరలిపోసిద్ధమైయున్న తరుణమందు.

6

కం. తనమిత్రుం డాత్రేయుం
డనెనిట్లు వినముడగుచు “అక్కట ! జననీ
జనకులతో వనవాసము
చనగన్ మీకేల ? విగత సామాజ్యుడవై.

7

కం. శామము దొలగించి, ప్రజా
క్షేమము కాంక్షించి మించి క్షితిభరణమునన్
భూమి రమణుడను సార్థక
నామము గైకొనుట మీకు న్యాయ్యముగాదే !

8

కం. ఏకచ్ఛత్ర ప్రభుతన్
గైకొనక, కరగ్రహణముగాక, సుఖములన్
పోకడ బెట్టుచు వనులకు
పోకడ మీకేల ? వయసుపోయెనె మీకున్ ?

9

కం. పూజ్యులు మీకీరాజ్యము

త్యాజ్యమ్మగునెట్లు ? మీరు తగరె పదవికిన్ ?

“రాజ్యమ్ము వీర భోజ్యము”

పూజ్యోక్తి నెఱుంగలేవె ? పూతచరిత్రా !

10

తే.గీ. ప్రజల రంజించి పాలించు ప్రభులు మీరె

వనుల కరిగిన జనులెట్లు మనుదురయ్య !

సార్థకమొట్లు ? మీయట్లు సచివుపాల

నమున “రాజా ప్రకృతిరంజనా”త్తను స్మృతి.

11

మ. పరిపాలించి సమస్తమౌ ప్రజల “భూ పానాం ప్రజాపాలనం

పరమోదర్మ” యటన్న నీతికెనయై ప్రజ్ఞా దురీణుండవై

సరి నీకెవ్వరు లేరటంచు బొగడన్ సత్కీర్తి మంతుండవై

చరితార్థుండవు గమ్ము నెమ్మి విలస చ్చారిత్ర సంస్థాతవై .

12

తే.గీ. అదియుగాక విను— మతంగహతకుడొకట

పొంచియుండె రాజ్యమ్ము హరించు కొరకు

ప్రక్కలో బిల్లెమైయున్న పగఱబాపి

ప్రజల గాచుట రాజదర్మంబుగాదె ?

13

కం. పూజ్య సుఖస్థంబగు సా

మ్రాజ్యమ్మిది శాత్రవుల కరస్థంబగుచో

వ్యాజ్యమ్మయి బాజ్యమ్మయి

పూజ్యమే యగును మీరు పోయిన పిదపన్.

14

కం. “నా విష్ణుః పృథివీపతి”

కావున సామ్రాజ్యరక్ష గైకొని జనులన్

బ్రోవగవలయును, మీకున్

జేవర ! నేజెప్పనట్టి దీశాలినదే ?”

15

కం. నావుడు రాజిట్టను 'పితృ
దేవోభవ' యనుచు 'మాతృదేవోభవ' యం
చావేదమ్ములు వల్కుట
నీ వెలుగవె ? చెప్పవలయునే ? నేనీకున్.

16

ఆ.వె. మాత్రపితల మించు మహితదైవమ్ములు
దరణియందు గలరె ? తలచిచూడ
ప్రత్యహమ్ముగాంచు ప్రత్యక్షదైవాలు
వారుగాక వేరెవారు గలరు ?

17

కం. మాతాపితరుల నేవకు
భూతలమున దూరమైన పురుషుడు నరకా
పాతము గొని రెంటును జెడు
లే ! తొలి 'రెంటికిని జెడినరేవని' భంగిన్.

18

తే.గీ. మాతృ పితృదేవుల భజన మదిని మఱచి
ఇహపరమ్ముల కెడమై తపించువారి
కావగలవారు లేరు జగానవేరె
యఘుల మన్నించి ప్రోచు ననఘులువారె.

19

కం. గురుతములగు తలిదండ్రుల
సురుచిరముగ సంభజించు సుజను డిహమునన్
దరియించి పొందు నిక్కము
పరమున కరబదరమట్లు స్వస్థోభ్యంబున్

20

ఆ.వె. కనుక నేను నాదు జననీజనకుల న
పారభక్తి మదిని పాదుకొనగ
సంభజింతు" ననిన సఖ్యు డాత్రేయుండు
మారుబల్కుండ నూరకుండె.

21

సీ. జనయిత్రి జనకుండు చనుదేర నఖుడు వెం
 బడిరాగ జీమూతవాహనుండు
 వనమధ్యమున కేగి వసియించి పితృసేవ
 గావించుతటి కొంతకాలమునకు
 జీమూతకేతువు జీమూతవాహను
 చేరబిల్చి యనుజ్ఞ చేసెనిట్లు
 “పుత్రక ! యిచ్చోట పూలు దర్బలు కంద
 మూల ఫలాదులు చాల తటిగె
 గాన, నాత్రేయుతోగూడి క్రన్ననరిగి
 మలయగిరివైన సుందరస్థలము జూచి
 మంచియాశ్రమంబొండు నిర్మించుమచట
 నింకముందర బ్రతుకూ సాగింత” మనిన.

22

కం. క్షత్తుండును మిత్రుండును
 ఆత్రమ్మున చనిచని మలయాద్రిపయిన్ స
 త్పాత్రమ్ముగు నొక్క తపః
 క్షేత్రమ్ము దరిసి తదీయసీమ నిరతమున్.

23

సీ. భయమింతయునులేక బర్హిబర్హమ్ముల
 నీలడ వసియించు వ్యాడములను
 సింధురమ్ములు చిమ్ము శీకరమ్ముల దోగి
 శీతలించి సుఖించు సింహములను
 పొరపొచ్చెమును లేక పొందిక నొక్కచో
 దిరుగు మృగాదన హరిణములను
 అంగమంగ మొరసి యజ్ఞాడు నాలతో
 దోబూచులాడు శార్దులములను

సఖ్యముననాడు హర్యక్ష శరభములను
కలిసి విహరించు మార్జాలఖనకములను
గాంచి, యది తపోనిలయంబు కాదలంచి
మిత్రులిర్వరు పులకిత గాత్రులైరి.

24

కం. అవిరళ హోమజపాదుల
ప్రవిమల సత్సామగాన పారాయణమున్
ప్రవచన పఠనంబును దవు
దవులన్ దిలకించినారు ధన్యులు పోలెన్.

25

ష.గీ. అచటి వృక్షవిశేషమ్ము లరయుచుండి
హోమవాసనల్ పీల్చుచు నుత్సుకతను
ఆశ్రమస్థలము వెదకు నవసరమున
పరుల మేల్గోరు సద్భావపరతనేమొ!
కమ్రవీణా క్వణముదెచ్చి గంధవహుడు
వారి పీనుల బడవై చె పనివడివడి.

26

కం. “ఆ వీణానిక్వాణం
బే వై పున నుండి వచ్చెనేమొకొ!” యనివా
రా వై పు చనిరి కాంచిరి
దేవాయతనమ్ము నొక్క దివ్యస్థలమున్

27

సీ. ఆదివ్య దేవాలయమ్ములో చెలులతో
తరుణి యొక్కర్తు సుతారముగను
గౌరినుపాసించు గానమ్ముతోడ పీ
ణావాదనమ్ము నొనర్చుచుండ
కనుల కరువుదీర గనుగొని జీమూత
వాహనుండు మదిని మోహపడుచు

“అలరు పద్మపురేకులట్లు చేడియలుండ
 మధ్యకర్ణిక యట్లు మగువదోచె
 బళిరె ! దీనిసౌరు పరమాద్భుతంబు, న
 పూర్వమౌర ! గానమును గనుగొన-
 దీని బొందు వానిదే భాగ్య” మంచు తా
 వలపుగదుర నింక దలచెనిట్లు.

28

సీ. “ఇక్కంత ముఖకాంతి యెంతేని వెలుగొంద

రాకాసుధాకరు రమణయేల ?

ఇన్నాతి కనుల సౌరెంతేని యలరంగ

చెల్వంపుగల్వల చెల్వమేల ?

ఇన్నారి చనుల పొంగెంతేని మెఱయంగ

కుంభికుంభమ్ముల జృంభమేల ?

ఇన్నెలంతుక మధ్యమెంతేని కృశియింప

మవ్వంపు హరిమధ్య మాత్రమేల ?

యనగనొప్పు నిర్విమలాస్య నమలనేత్ర

గుబ్బలాడిని తనుమధ్య గోర్కెమీఱ

పరిణయంబాడి సుఖియించు వాడెవండో ?

వాని భాగ్యంబె భాగ్యంబు పరిగణింప.

29

కం. ఈ తరుణి బోలు తరుణి ‘న

భూతోనభవిష్యతి’ యనబోలున్నేలన్

ప్రీతిగ నాపత్నిగ ఈ

నాతిన్నే బడయకున్న నా పుట్టేలా ?

30

కం. ఎప్పు డదర్శుపు జనులన్

చొప్పడని మనంబు నిట్టిచోటున నేడి

కప్పుర గందింగోరగ

చొప్పడియెన్ నొసటి వ్రాత చొప్పెటు గలదో ?

31

తే.గీ. ఐన, నామానసంబీమెయందు కరము
లగ్నమైయున్న, దీప్తీలలామ నాకు
గరితయయ్యెడు గాబోలు ! కాకయున్న
అన్యథా యిట్టు మదియెట్టు లభిలషించు.”

32

ఉ. అంచు దలంచుచున్ మరల సంతనె సందియమొంది “యిట్టులీ
పంచన కన్యకామణుల బంగరు బొమ్మల ముద్దుగుమ్మలన్
గాంచగవచ్చా ! లేదా !” యని గాదిలి మిత్రునితో వెనన్ బొదన్
బొంచెను రాకుమారకుడు పొల్లి చరిత్రమెఱుంగు కోరికన్. 33

సీ. అంతట చతురిక యనియెడు చెలికత్తె
మలయవతిని గాంచి పలికెనిట్లు
“కాంతరో ! నీవిత కాలంబుగా గౌరి
నెదను ప్రతిష్ఠించి యెంతో భక్తి
చేసిన పూజలు, చేసిన వ్రతములు
నీసేవ లిల బూదిబోసినట్టి
పన్నీరెయ్యె; కాకున్నచో నాదేవి
నీ యభీష్టము పూర్తిచేయకున్నె ?
రాతిగుండె దైవ మేతీరు కరుణించు
జాలమేల చేయు జాలియున్న
కన్నెలెవరు పడని కడగండ్ల బడితింక
నీ ప్రయత్నమది వృథా ప్రయాస.

34

కం. మ్రొక్కగ చేతులు గోనెడు
మ్రొక్కలి దైవమ్ముగలదె ? మ్రొక్కిన వరమున్
నిక్కము దీర్చని వేల్పును
గ్రక్కున విడువంగవలయుగదె ! మలయవతీ !”

35

కం. అనవుడు తద్వచనంబుల

కును బాధితహృదయ యగుచు కోపము గొనుచున్

అనియెను మలయవతి యిటుల

తనదేవివి దూరుకతన తనచెలితోడన్.

36

కం. “నాకుం గలలో గనుపడి

ఆ కాత్యాయని వచించె నాదరమొప్పన్

‘నీకైంకర్యంబునకున్

నాకున్ ముదమయ్యె గావునన్ ప్రతిఫలమున్.

37

కం. నీకీయగ నేవచ్చితి

నో కన్నియమిన్న ! నీ మనోభీష్టమ్మున్

చేకురునట్టుల వరమున్

నీకున్ దయచేయుచుంటి నిజమెట్లన్నన్.

38

ఆ.వె. నిన్ను చెట్టవట్టు నెఱవాది జీమూత

వాహనుండు ఖచర వల్లభుండు

వానివలన నీకు వరక్రిత్తి సౌఖ్యమ్ము

గలుగు’ నంచు తాను బలికెగాన.

39

కం. కష్టముల కోర్చి యిన్నా

శ్శిష్టముగా గౌరికి నొనరించిన సేవల్

నష్టంబగునే ? సఖియా !

‘కష్టిఫలి’ యన్నమాట కాదనగలమే ?”

40

ఆ.వె. అనిన విని చతురిక యానందభరితాత్మ

యగుచు రాకుమారి కనియె నిట్లు

“ఇంతకాలమునకు ఇంతిరో ! నీకోర్కె

శీగుచున్న చిక విచారమేల ?

41

ఆ.వె. గౌరి స్వప్నమందు గాన్పించి పలుకుట

కన్య! నీదు పూర్వపుణ్యమమ్మ!

కల నిజంబయైన వలసినదేమి? నీ

భాగదేయమెంతో ప్రబలమమ్మ!

42

కం. వరవిద్యాధర వరునిన్

వరునిగ నీ కొనరజేయు వరగౌరీస

త్కరుణకు నేమనవలయును

వరవర్ణిని! నీ తపస్సు ఫలియించెగదే!

43

ఆ.వె. మాకు కౌతుకంబు మరిమరి హెచ్చెబో!

నీకు కౌతుకంబు నిక్కమగుట

కక్కవచ్చునేని కల్యాణమగునేని

ఆగునేల? పూర్తియగునుగాని."

44

ఉత్సా. అంచువార లిట్లు మాటలాడుచుండు నంతలో

పొంచియున్న వారలపుడె పొదను వెడలవలయునం

చెంచి యంచయాన లెదుట నేర్పడ కనుపించినన్

కాంచి మించుబోడులెల్ల కరము వెరగుజెందుడున్.

45

కం. కాంత మలయవతి యెంతయు

స్వాంతమ్మున వింతగదుర బ్రాంతమ్ముగతత్

కాంతున్ గనుగొనె నపరజ

యంతున్ కంతున్ వసంతు నా ఖచరేంద్రున్.

46

సీ. ఘన కవాటమును దచ్చనసేయగా నోపు

గురుతరంబగు పేరుటరము నరసి,

కరికరంబులనేని పరిహసింపగ జాలు

నురుతరాజును బాహువుల నరసి,

చంద్రశక్రముల పిసాళింపగా నేర్చు
 చిక్కనౌ చక్కనౌ చెక్కు లరసి,
 మేటి సింగపుకౌను సాటిగాదనిపించు
 కడుపేదయైన నెన్నడుము నరసి,
 గందసింధురమ్మును మీలు గమనమరసి,
 కైరవమ్ముల విధమొప్పు కన్ను లరసి,
 పద్మమును బోలు నాతని వదన మరసి
 ఆ మలయవతి మోహాబ్ధియందు దోగె.

47

కం. “చెలువమున వాసిగాంచిన
 నలకూబరు డానౌ ! కాక నాకేళుండో !
 ఫలకాక ద్రోచె నన్నీ
 వలరాజనముం డెవండో ? వశమే తెలియన్ ?”

48

కం. పలికెను ఆత్రేయు డపుడు
 “పొలతులు ! మీరిట్లు బ్రాంతి పొందగనేలా ?
 తెలియరె ! మీ మలయవతికి
 కలలో నుమ పలికినట్టి ఘనుడీతండే !

49

కం. జీమూత వాహన లన
 న్నాముడు, విద్యాధరకుల నాథుం డితడీ
 కోమలికిం దగిన వరుడు;
 కామితమీడేరె నిట్లు గారీకరుణన్.

50

కం. తొలిచూపులోనె మీచెలి
 వలచె నితనిజూచి, యితడు వలచెను నీమెన్;
 వలచినవారిని గూర్చగ
 వలె, మీ సమ్మతిని తెలుపవలయుంజుమ్మి !”

51

ఆ.వె. అనవుడు బిడియమున నాత్మప్రియుని గాంచ
లేక యచట నిలువలేక చెలిని
“పదవెపోద” మనుచు కదలిపో నాత్రేయు
డనియె మలయవతికి నాదరమున.

52

కం. “అమ్మా ! మలయవతీ ! గే
హమ్మన కరుదెంచు నతిథి నభ్యాగతులన్
సమ్మానింపక పోవుట
పొమ్మనకయె పొగనుబెట్టు పోడిమిగాదే !

53

ఆ.వె. రాకుమారివయ్య రాచమర్యాదల
నెఱిగి కూడ యిట్టులేమణిల్లి
తడయుచుంట మీకు ధర్మంబె ? మారాజ
పుత్రు సత్కరింపబూనవలదె ?

54

తే.గీ. ‘అతిథి సత్కారమునకంటె నధికమైన
ఫలములేదండ్రు పెద్దలీ పట్టునందు’
అతిథి సేవింప లభియించు యజ్ఞఫలము
వినరె ? ‘యభ్యాగతస్త్వయం విష్ణు’వనగ.”

55

కం. అనవుడు చతురిక వారిని
వినయంబున గౌరవించి విందొనరింపన్
చనుదెంచె నవుడు పానక
మున పుడకతెఱంగు మౌనిపుత్రుండొకడున్.

56

ఆ.వె. వచ్చి, మలయవతికి వచియించెనిట్లు “మా
ద్యంధిన సవన సమయంబు దరిసె
గాన, కౌశికుండు క్రన్నన దోడ్కొని
రమ్మటంచు బుచ్చె రాగదమ్మ !”

57

కం. కులపతి కౌశికు నానతి

మలయవతి యతిక్రమింప మనసౌప్పక-ఆ

వలకాని విడువనేరక

బలిమిని జనె మరలి మరలి పరికించుచుతాన్.

58

కం. కులపతి యాజ్ఞప్రకారము

మలయవతి చనినదె కాని మనసు మనసునన్

నిలువక ప్రీయునిన్ దలచుచు

వలవంతమునింగి వంతపడుచుండెనటన్.

59

ఆ.వె. పలుకబోదు చెలులు పల్కరించిన గాని

పలుకు తనకుతానె పిలువకున్న

కలువరించునొకట పలవరించు నొకట

కలతనిద్ర దగిలి కలగునొకట.

60

ఆ.వె. ఏదొ పోయినట్టులెంతో దిగుల్పడు

అదియె దొరికినట్టు లప్పుడె మురియు

పొలతి మాటచేత పొంతనే వేఱయ్యె

ప్రేమ గుడ్డిదన్న విధమిదేమొ!

61

కం. మూసిన తెఱచిన కనులున్

చూసినటు మనోహరుండె చూడ్కుల నెగడన్

ఆసతికి సర్వ మతడై

భాసిల్లె, మనోవ్యధయును భారమ్మయ్యెన్.

62

సీ. మలయవతి యిటుల మరుభారి కోర్వక

విరహ తాపమ్మున వేగుచున్న

చతురిక యామెను చందనగృహమున

కుం దోడుకొనిపోయి చందుచటు

సెజ్జవై శయనింపజేసి శీతోపచా

రమ్ములు గావించి “అమ్మ ! యిటుల
ప్రియునికై నీవింత వెతనొంచగానేల ?

జరుగు మీకు నిజమ్ము పరిణయమ్ము”
ననవు డనియె నామె “యానాడు సుంతైన
మాటలాడకుండ మౌనమూన
నను గురించి యేమి యనుకొనెనో తాను,
నా ప్రవర్తనమ్మనార్య మగుట.”

63

కం. దానికి చతురిక పలికెను

“మానిని ! నీ విట్లు బిట్టు మరుగగనేలా ?

నీ నాడు డాత డగుటన్

తానన్యవిదమ్ము మదిని తలచునె ? తల్లీ !

64

కం. నీ వలెనే నీ ప్రియుడును

భావ భవానల శిఖాశిబాచిత తనుడై

భావింపడె ? నిన్నచ్చట

నో వనితా ! విరహచింత నోర్చిన మేలా.”

65

తే.గీ. అచట జీమూతవాహనుం డామెవలెనె

మన్మథ వ్యథకు గురియై మరగుచుండి

తాప మడగించుకొనగ చందనగృహమ్ము

చేరబోయెను సఖునితో శ్రీమముగను.

66

అ.వె. వారి రాక జూచి వైదొలంగిరి వేగ

మలయవతి చతురిక మాటువడుచు

సఖ్యు లిరువురాడు సంభాషణంబును

విన కుతూహలంబు పెనగొనంగ.

67

కం. పాత్రములో పలురంగుల
నాత్రేయుడు రంగరించి యాయితపలుపన్
చిత్రముగా మలయవతీ
చిత్రమ్మును గీసి సంతసించె ఖచరుడున్.

68

ఆ.వె. “తాత్తివైన నతడు వ్రాసిన యాబొమ్మ
నాదెయగునా ! వేరె నాతిదగునా !
తెలియవలయు”నంచు మలయవతీదేవి
వేచి చూచుచుండె వేడ్క-మీఱ.

69

సీ. చిత్రమ్మువేడ్క వీక్షించుచు జీమూత
వాహనుండు విమోహవశ్యు డగుచు
“కేళలా ? కావివి కిసలయంబులుగాని,
కన్నులా ? కావివి కలువలగును ;
వాతెఱలా ? కావు పవడంబులగు గాని,
రదనంబులా ? కావు రత్నములగు;
కుచములా ? కావు- లికుచఫలమ్ములుగాని,
ముక్కు గాదిది నువ్వు పువ్వుగాని;
మద్యమిదిగాదు పిడికిలి మట్టమగును
చూపు లివిగావు వలతేని తూపులగును
వెలది మీగాళ్ళు కనగ తాబేళ్లే” యనుచు
పలవరించును చెలిచెంత నిలిచినట్లు.

70

కం. ఆపాదమస్తకమ్ముగ
ఆవెను వర్ణించుచుండ నన్యహృదయుడం
చాపాదమస్తకమ్ముగ
ఆవె చలించెను భయాన నాక్షణమందున్.

71

కం. నఖశిఖ పర్యంతం బిటు
నఖి చిత్రమ్మును రచించి సంతసపడు త
త్సఖచిత్ర లిఖితపటిమకు
సఖు డాత్రేయుండు మెచ్చె చాలన్ జాలన్.

72

కం. నఖశిఖపర్యంతంబిటు
నఖిచిత్రమ్మును రచించి సంతసపడ, త
త్సఖి పెరసఖియని తలచుచు
సఖిమలయ వతియు కలంగె చాలన్ జాలన్.

73

కం. “ఎవ్వతెనో ప్రేమించియు
నివ్వధముగ బొమ్మగీసి యెంతో మురియుటల్
అవ్వదు వదృష్టవతియే
నవ్వుంబాటయితి నిజమనాథను నేనే.

74

ఆ.వె. గౌరిదేవి పెండ్లి గావించుననె దుర
దృష్టమేమొ యెదురు తిరుగుచుండె
కనగ ‘నొసలు బిత్తుడును నోరుతోడే’ల
టన్నవిధము తోచుచున్న దిపుడు.

75

ఆ.వె. ప్రీతిమీరనన్ను ప్రేమించి యావైన
లాతినాతివలవ నీతియగునె ?
పురుషులందుగల్గు బుద్ధులెంతోనొక్కొ!
పుట్టెబుట్టు గుణము బోవునెట్లు ?”

76

ఆ.వె. ఇటులనేకవిధము లేమేమొ యూహించి
కలతపడుచునుండ- మలయవతికి
బ్రాతయైన మిత్రవసువు, జీమూత వా
హనుని వెదకి కొనుచు నటకువచ్చె.

77

ఆ.వె. అతని రాక నెఱిగి యరటాకునొకటి జీ
 మూతవాహనుండు బొమ్మ పయిన
 గప్పి, రాకుమారు గౌరవక్రియలతో
 కూరుచుండజేసి కుశల మడిగె.

78

సీ. మిత్రావసువు ప్రేమమీర జీమూతవా
 హను పరామర్శించి యనియెనిట్లు
 “సిద్ధరాజుగ సుప్రసిద్ధుడైనట్టి మా
 జనకపాదుండు విశ్వావసుండు
 మీ సఖ్యమునుగోరి మా సహోదరిని మీ
 కిచ్చి వెండిలిసేయ నిచ్చగించె
 మీ కిష్టమో కాదో మాకు దెల్పుమటంచు
 నన్ను పుత్రైంచియున్నారు గాన-
 మీ యభీష్టమేమె మేమెఱుంగవలయు”
 ననిన మిన్నకున్న ననువుకాని
 వైనమెల్ల మలయవతి చాటునుండియే
 చూచుచుండె నింక చూతమనుచు.

79

ఆ.వె. వలచియున్న మలయవతియు మిత్రావసుసో
 దరియు నొకతెయంచు నెఱుగలేక
 అనుగు ప్రేయసువదలి యన్యనిష్ఠపడక
 అవును కాదటంచు నతని కనక.

80

కం. జీమూతవాహనుం డపు
 డామిత్రావసువుతోడ నల్లన ననియెన్
 “నా మాత్రపితల నడుగుము
 నే మీఱను వారి యాజ్ఞ నిజమీ కొన్నన్.

81

ఆ.వె. వారి కిష్టమయిన వదువు నాకిష్టమే
వారి యిష్టమునకు తారుమారు
నే చరించలేను నిక్కమ్ము నాకిడు
గల్గుదాని చూడగలరు వారె."

82

కం. అనవుడు మిత్రావసువున్
జనియెను జీమూతకేతు సన్నిధికి వెనన్
చనిన యనంతర మాత్రే
యునితో జీమూతవాహు డుస్సురుమనుచున్.

83

కం. "ఇటుకాటములో నూరక
యిటికితిమిటు నిక్కువముగ నిచ్చో నడక
తైరలో పోక విధమ్ముగ
తరణోపాయమ్ము చూడదగు చెలికాడా !

84

కం. అనుకొన్నదొకటి మరి జరి
గినదొక్కటి మనపని తలక్రిందయ్యె సుమా !"
అనుమాటవిని మలయవతి
తననాతడు కాదనెనని తలచి విరక్తిన్.

85

తే.గీ. "అన్న మిత్రావసువు పోవుచున్నదెటకొ
కాంచెర"మ్మంచు చతురికన్ క్రన్ననంపి
ఆత్మహత్యకు పాల్పడి హైమవతిని
మలయవతి యిట్లు ప్రార్థించె మనమునందు.

86

కం. "అమ్మా ! గౌరీ ! నీదు వ
రమ్మది వమ్మయ్యెనేను, రాగల జన్మన్
నమ్మకముగ పతిగా నా
కిమ్మా ! జీమూతవాహునే కేల్మొడ్తున్.

87

ఆ.వె. ఇంతకంటే వేరె యేనేమి కోరను
కోరుకొన్నవాని చేరకున్న
ఎంతవంతో తెలియదే ? తల్లి ! నీకు మా
కన్నీయలుపడు కడగం"డ్లటంచు.

88

కం. అతిముక్తలతల నాబిడ
హతాశ నురిపోసికొనుట కాయత్రపడన్
చతురిక యనుమానాస్పద
మతియై వెనుదిరిగివచ్చి మలయవతిదరిన్.

89

సీ. ఆత్మహత్యాయత్న మాలోకనముచేసి
బావురుమని గుండె బాదుకొనుచు
“ఓ తపోధనులార ! ఓ వనదేవత
లార ! హతాశురాలైన యీమె
ఉరిపోసికొని చావ నుంకించె నరుదెంచి
కావరే ! మీరైన కరుణగలిగి”
యనుచు హాహాకారమొనరింప జీమూత
వాహనుండు పరువువాటివచ్చి
మలయవతిని గాంచి మరణయత్నంబాపి
కరము వెరగుపడుచు- కలికి క్రియకు
“కతమదేమి ?” యనిన గడగడ వడకుచు
చెప్పె చతురిక యిక తప్పదనుచు.

90

ఆ.వె. “మిత్రవసువు మీ నమీపమ్ము కరుదెంచి
యతని యనుజ బెండ్లి యాడుమనిన
అవునటంచు మీర లప్పడికొనక- అ
యివబావమున వచింపకునికి.

91

ఆ.వె. లాతినాతి బొమ్మ తాతివైగీసి మో
హాన పలవరించు టాలకించి
మలయవతిని మీరు వలచుటలేదని
వగచి వగచి యిట్టి పనికిబాసె.

92.

కం. ఈ మలయవతీదేవియే
ఆ మిత్రావసునకు నిజమనుజాతయగున్
మీమూలముగా నిట్టి
భామామణి కాత్మహత్య ప్రాప్తంబయ్యెన్.”

93.

సీ. అనుడు జీమూతవాహనుడు మలయవతిన్
చేపట్టికొనిపోయి చిత్తరువును
చూపింప నామెయు చూచి యయ్యడి తన
బొమ్మయే యగుట ముదమ్మునొంది
“జీమూతవాహను చేసికొంటినపార్థ”
మంచు తనకుతానె యాడికొనుచు
కోరినకోరిక తీరినందుకు గౌరి
విరివిగా మదిలోనె వేడికొనుచు
నున్నయంత- చేటి క్రన్నవచ్చి వచించె
“నుభయ పితరులెల్ల నొప్పుకొనిరి
యెల్లి పెండ్లికూడ తల్లి! నిశ్చయమాయె
నన్ననిపిరి నీకు విన్నవింప.

94

కం. కావున నో మలయవతీ !
రావమ్మా ! వేగవేగ రాచనగరుకున్
పోవుదమిట తడసినచో
మీవా రెఱిగొందు రాజ్ఞ మీఱితివనుచున్.”

95

కం. అంచుం దోడ్కొనిపో ద్రవ
గించిదనవత వదనయ్యి క్రిగంటప్రియున్
గాంచుచు చన గాళ్ళాడక
వేంచేసెను బల్మి దాసివెంట నగరుకున్.

96

కం. జీమూతవాహనుండును
ధామంబునకేగి తల్లిదండ్రుల తోడన్
ఆ మలయవతీ విషయం
బామూలాగ్రముగదెల్పి యానందించెన్.

97

సీ. వెల్లవేసిన తెల్లతెల్లగోడల దిద్ది
తీరిచి తీనెలు తీయువారు
కస్తూరి జవ్వాది కలయంపినిడి రంగ
వల్లులు వాకిళ్ళ పఱచువారు
ప్రతికంబమునకు నప్రతి మమ్ముగా నగి
షీ చిత్రములను రచించువారు
మామిడాకులతోడ తోమాలియలనల్లి
ద్వారబంధములకు తార్చువారు
ద్వాఃకవాటమ్ములకు రంగు ప్రామువారు
వడిగ తాటాకు పందిళ్ళు వైచువారు,
వచ్చువారును పోయెడువారు దగిలి
సందడించెబో ! నాపెండ్లి సంబరమున.

98

తే.గీ. నారికేళపలాశితో నాల్గుదిశల
ద్వారములు కూర్చి కదళిపత్రములజేర్చి
'మేల్బళా !' యంచు మెచ్చ నిర్మించిరొర !
మింటికంటిన పెండిలి మంటపమును.

99

కం. తఱిగొన్న వెండితరుణము
తఱియంబడు పెరిగి కరము తత్తఱపడుచున్
పరిణయ ఘట్టమునకు మును
గరితలు గణువలును వెండి కట్టడితోడన్.

100

ఆ.వె. “మైలపోలు”దీసి మంగళప్రదమైన
పూజెగులునుదెచ్చి పూజచేసి
పెండిపోలువోసి, పెండిపీటలవైకి
పిల్ల బిల్లవాని బిలుపుడనిన.

101

సీ. ఒకతె చన్ గుబ్బలన్ మకరికాదుల దిద్దె
తన్మర్దనమునకు దగినవనుచు;
పారాణినొక్కర్తు పాదాలపట్టించె
పాదపీడనమున వరలుననుచు;
ఒడ్డాణమొక్కరై యుంచె లేగొనున
వరు కరావృతమున వడలుననుచు;
కంకణంబుల నోర్తు కరముల గీలించె
బిగికొగిలింతల బెనగుననుచు;
గంధమొకతె చెక్కులందు నలందెను
చుంబనములగంట్ల సొగియుననుచు;
చెలువలిట్లు హాళిచే మలయవతి న
లంకరించి రపరరతి యనంగ.

102

కం. చేర్చుక్కగలిగి పాపట,
కూర్చిన చిలుచుక్క చెంపకున్ శోభనుచే
కూర్చగ, బాసికపు మొగము
వర్చస్సును తొంగలించి వధువు చెలంగన్.

103

కం. పట్టుందోవతి వరునకు
గట్టింపంజేయ- వైన కండువతోడన్
పెట్టిన భూషల తళుకుల
కట్టిన బానికమునొప్పి కళకళలాడన్. 104

కం. కన్యావరులను పెండ్లిక
గణ్యముగ నలంకరించి గారవమొప్పన్
పుణ్యస్త్రీల్ తోతెచ్చిరి
మాన్యక్రియవారి పెండ్లిమంటపమునకున్. 105

ఆ.వె. అభిముఖంబుగాగ నావధూవరులు క
ల్యాణపీరికల నలంకరింప
వారిమధ్య సన్నవస్తుంబు నొక్కటి
తెరనుజేసి సుంత మఱుగుజేసి. 106

ఆ.వె. కష్టసుఖములందు కలకాల మొందొండు
జంటబాయకుండ సాగుమనగ
పాణిపీడనమును పాదఘట్టనమును
ఒకరిచేత నొకరి కొనరజేసి. 107

కం. జిలకఱబెల్లము నిర్వృతి
తలలకు నొత్తింప ప్రేమ దళుకొత్తన్ మం
గళ తూర్యనాదముల మం
గళ సూత్రముగదై వధువు గళమున వరుడున్. 108

కం. తలమీటి యొకరుకొకరున్
దలపడప్రేరేచి రెండుతట్టుల చుట్టల్
కలకల నవ్వులు రువ్వగ
తలబ్రాలుం బోసికొనిరి దంపతులు తమిన్. 109

కం. ఆతని చిటివేల్చొని ప్రా
వై తరుణి చరించె నప్తపది సఖ్యముగన్
'నాతిచరామి' యటంచును
ఆతండు ప్రదక్షిణించె హవ్యవహునకున్. 110

తే.గీ. పిల్లకును పిల్లనికి నాగవల్లిజేసి
ప్రత్తిగింజలు నాటించి బ్రాహ్మణుండు
చూపె వారి "కరుంధతిచుక్క" యంచు-
"ఏది ? యే"దంచు చతురిక లెనకమెనగ. 111

కం. విందులు బంధులతో కను
విందుగ కల్యాణమైన పిమ్మట ప్రీతిన్
విందులు బంధులు వందులు
విందున పాల్గొనిరి వా రభేదముతోడన్. 112

తే.గీ. వైభవోపేతముగ నిట్లు వారిపెండ్లి
జరిగిన యనంతరము వధూవరులు గూడి
చనిరి కుసుమాకరో ద్యానవనమునకును
హాయి మీఱగ ప్రేమవిహారమునకు. 113

కం. పానకమున పుడకవలెన్
తానుభయుల మధ్యనుంట తగదంచును తో
డో నాత్రేయుడు తొలగెను
ఆనవ దంపతులకిచ్చి యచ్చపు స్వేచ్ఛన్. 114

కం. అవ్విధ మాతం డరిగిన
యవ్వల నవ్వదువు వరుడు నారామమునన్
కవ్వింపుల నవ్వింపుల
గువ్వలవలె ప్రేమగూడి క్రుమ్మరిరి కడున్. 115

సీ. బొండుమల్లెలనీడ కొండొక నేపు వి
 హారమ్ము గావించి హాయిగొనుచు,
 పచ్చికబయళ్లుల మచ్చికమీఱగ
 శయనించి కడుగడు సంతసిలుచు,
 పువ్వులపొద దూరి పూసెజ్జవై నిష్ట
 కార్యకలాపాల కడలు కొనుచు,
 కేశకూళి నొకింత క్రిడించి తత్తీర
 మున విశ్రమించి సమ్ముదముపడుచు.
 సేదతీటి యొక్క చెట్టునీడన గూరు
 చున్న దంపతులను చూచికొనుచు
 వచ్చె మిత్రవసువు వడిగ నచ్చోటికి
 బావ కెఱుక పలుప వారనొకటి.

116

కం. జీమూతవాహనుం డపు
 డామిత్రావసుని కుశలమారసి పిదపన్
 తామలయవతి దెస తిరిగి
 “నే ముచ్చటలాడివత్తు నీవేగు” మనన్.

117

సీ. వల్లెయంచు మలయవతి యంతిపురిజేర
 బోవ-మిత్రవసువు బావతోడ
 వచియించెనిటు “మీకు పగతుడైన మతంగ
 హతకు డకట ! పొంచి యదనుగాంచి
 దండయాత్ర యొనర్చి తమరి రాజ్యంబెల్ల
 నాచికొనియె గాన నాజితోన
 వాని మదమడంచి బంధించి తెచ్చెద
 నన్నుబంపు”డనుచు విన్నవింప

దూరభారమ్ము మది తేటిపాఱజూచి
తా నహింసాప్రవృత్తి నొదల ధరించి
ప్రజల మేలును పగతుని బాగుగోరి
పలికె మిత్రావసున కిట్లు బావుకుండు.

118

కం. “అతడేలిన నేనేలిన
హితమే కద : జనులకు నొనరింపగవలయున్,
క్షితిపతిగా తద్ధితమును
మతంగుడే ప్రజకొసంగ మరినేనేలా ?

119

తే.గీ. ప్రజల బాగోగు లరయని ప్రభునికన్న
ప్రజల మేలెంచి పాలించు ప్రభువెమిన్న
అట్టి పరిపాలనము ముతంగాఖ్యు వలన
ప్రజకు లభియింప నింకేమి వలయుమనకు ?

120

కం. అపకారికి నైతమ్మును
ఉపకారమొనర్చుమంచు సూక్తి వెలుంగన్
నృపుడగు మతంగు నింతయు
కృపగనక వధింపబూన నింగితమగునే ?

121

తే.గీ. పరుల కుపకార మొనరించు భావమూని
ప్రాణమైనను త్యజియింపబూను నేను
ఒరుల ప్రాణాలు దీయంగ నోపుదెట్లు ?
వారి బాధింప నామది కోరునెట్లు ?

122

తే.గీ. ప్రజల భద్రత, మన్నీని బాగుగోరి
రక్ష్యరక్షక సంబంధ లక్ష్యమెంచి
ఆ మతంగుని సఖునిగా ప్రేమజూచి
నిగిచి నుగ్గుడి ! అదె పదివేలు నాకు.”

123

కం. నావుడు మిత్రావసువున్
 బావకు ప్రత్యుత్తరమ్ము వలుకక తత్స
 ద్భావమున కలరి, చనియెను
 బావుకు దోడ్కొనుచు రాజ భవనంబునకున్.

124

తే.గీ. అంత పగలెల్ల కష్టించి యలసిపోవు
 సర్వజీవాళి కిడెడు విశ్రాంతినాగ
 వెల్లులను తగ్గి చీకటుల్ పేరుకొనగ
 భాస్కరుం డస్తమించెను పశ్చిమాద్రి.

125

కం. శ్రీవైడి చెలువ చెలువుడు
 రేపాకపు రమ్మునేలు నృహరిప్రభువున్
 కాపాడుగాక : దావై
 ప్రావై యెపు డంతమాంబ ప్రథమతనూజున్.

126

జీమూతవాహనుడు

(ఉత్తరార్థము)

శ్రీకుంటాన్వయ మౌళిన్

పాకారి శ్రీవిలాసి భాస్కరరెడ్డిన్

వీకన్ జూడగదే : రే

పాకన్ నరసింహమూర్తి ! పాపనివర్తి !!

1

ఆ.వె. ఆవధరింపుమయ్య ! యావైన జీమూత

వాహనుండు తనదు దేహయష్టి

ఫణుల గాచుకొఱకు పక్షింద్రునకు భోజ

నముగ నొసగినట్టి విమల చరిత.

2

కం. కొండొక దినమున మిత్రవ

సుండును భేదరవిభుండు సోత్కంఠన్ కన్

పండువొనర్చెడు గందపు

కొండకు వాహ్యశికేగి క్రుమ్మరువారై.

3

ఆ.వె. అట సముద్రతీరమందు హాయిగ తిర్గ

నెంచి యొక్కప్రక్క గాంచె బావ

తెల్లనయిన మొయిళులెల్ల కప్పంబడి

గుట్టలట్టులున్న గుంపునొకటి.

4

కం. “ఇవి మలయశ్శాఖృతాన్

సువులేయగు, నైన నిట్లనూన దళదళ

ద్ధవళిమ యెక్కడి”దని మల

యవతీప్రియు డక్కజముగ నక్కజపడగన్.

5

ఆ.వె. బావమరది మిత్రవసు వద్ది గమనించి
వలికె బావకిట్టు “బావగారు !
మలయశైల సానువులు కావుకావయ్య !
కనువినికికుల యెముకల గములివి.”

6.

కం. ఆ మాటలకున్ బావుకు
డామిత్రావసున కిట్టులనియెన్ గలకన్
“పాముల కిచ్చో నిట్టుల
సామూహిక మరణమేల సంప్రాప్తించెన్ ?”

7

ఆ.వె. అనుడు మిత్రవసువు వినిచె- “సామూహిక
మృతిని ఫణులు పొందలే” దటంచు
పాపజాతిపాలబడిన దుర్మరణమ్ము
గూర్చి చెప్పె పూసగ్రుచ్చినట్లు.

8.

సీ. “తరతరమ్ములనుండి గరుడకులమునకు
నురగజాతికి వైర ముండు కతన
ఇరుగెలంకుల వైరమింకించి పొందిక
గూర్చెడువారు లేకుండు కతన
గరుటాలమంతుని కడగి మార్కొను శక్తి
యురగు లెవ్వరికి లేకుండు కతన
నతతమ్ము గరుడు డిచ్చావృత్తి ఫణుల భ
క్షింప తజ్ఞాతి క్షయించు కతన
పన్నగేశుండు వాసుకి భిన్నుడగుచు
పక్కెరాయని దరిజేరి మ్రొక్కులిడుచు
సర్ప మారణహోమ మ్మొనర్చకుండ
నియమ మొండు నాతని కిట్లు నిర్ణయించె.

9

కం. 'దినమొక్క పాముగా భో
జనమును పుత్రైంతు నీకు సమయమున కకా
రణముగ నగు మా కులమా
రణ హోమము నాపి కరుణ రక్షింపగదే!'

10

కం. ఆనాగేశుం డిట్టుల
ఆనాగాశనుని వేడ నలరి యతండున్
నానాడు దినిన లేలీ
హానాస్థులె మనముచూచు నచలము"లన్నన్.

11

కం. ఇన్నాశ్శిట్టు పెనుకాలం
బన్నగులకున్ ఘటించు నన్యాయమునన్
ఖిన్నుండై భేదరపతి
కన్నీరై కరగె నెడద కలతపడంగన్.

12

తే.గీ. "అశ్రుతులబ్రోచు భారమ్ము నవలద్రోచి
తన్ను తాగాచుకొనుటకు పన్నగపతి
ఉరగముల బలివెట్టుటల్ తరచిమాడ
కంచెయే చేనుమేసిన కరణియయ్యె.

13

తే.గీ. నేన యైనచో మొదట నా ప్రాణములను
బలియొసంగిన మీదటే ప్రజలవిడుతు
తన్నుతాగాక తనవారి మున్నగునుట
ప్రథమ కర్తవ్యమదిగాదె ? ప్రభునకెందు.

14

కం. శాత్రవుని తేకుమడవక
బ్రాత్రాదుల విహగవిభుని వాతవయిచుటన్
ఆ త్రాచుల మన్నీడు చ
ర్షిత విహినుండునయ్యె తేడులలోనన్.

15

కం. కాయక జనులను, వెఱచి ప
రాయికి లోబడిన 'దుర్బలస్యబలంరా
జా' యను న్యాయమ్మది య
న్యాయమ్మయిపోదె ? భూమినాథుని యెడలన్."

16

ద్వీపద

అనుచు జీమూతవాహనుడు ఘనమ్ము
ఫణుల దుస్థితినెంచి పరితాపపడుచు
ఫణినాథు సంద్ధికి పరికోపపడుచు
“ఫణిభుక్కు కార్యమ్ము పరిహార్య” మనుచు
తనబావమరిదితో తద్దయుం బలుక
వనివాడు వేవచ్చి ప్రణతి గావించి
అమ్మిత్రవసువుతో “ఆర్య ! మీనాన్న
మిమ్ము రమ్మంచు పంపించిరి నన్ను”
అని విన్నవింపగా ఆ మిత్రవసువు
తనబావతో “పోవుదము ర”మ్మటన్న
“సీవేగుమా ! ముందు నేనాగి కొంత
భావశాంతినిబొంది వచ్చెద” ననిన
భటునితో నామిత్రవసు వేగినంత
పటుమతిన్ జీమూతవాహనుం డంత.

17

తే. గీ. చందనాద్రిని డిగ్గి విశ్రాంతి గొనుచు
శరధి తీరాన నటునిటు తిరుగుచుండి
యురగకులమును రక్షించు తెరువుగూర్చి
తా తదేకాత్ముడై యున్న తరుణమందు

18

కం. దవ్వల నెవ్వరొ ఒక ముస
లవ్వ తన కుమారునెంచి 'హాహా !' యనుచున్
నెవ్వగ నొందుట విని తా
నవ్వయిపున కాతురమున నరుగుటయు నటన్.

19

సీ. "నాజీవరత్నమా ! నా ప్రాణమిత్రమా !
నా ప్రేమపాత్రమా ! నా కుమార !
నా కంటి దీపమా ! నా యింటి దైవమా !
నా వంశవర్ధనా ! నా తనూజ !
నా పెన్నిధానమా ! నా సన్నిధానమా !
నా పంచప్రాణమా ! నా సుపుత్ర !
నా పాలి బాగ్యమా ! నా నోముల ఫలమ్మ !
నా వరమ్ముల పంట ! నాదుకూన !
రార ! యనుపమ గుణధుర్య ! రారతనయ !
చెంపగిల్లిన పాల్గారు చిన్నికుఱ్ఱ
బొల్లిగద్దకు బువ్వగా బుచ్చినిన్ను
చనక నాకెట్లు మనసొప్పు శంఖచూడ !

20

తే.గీ. చిన్నతనమందె నీతండ్రి చెల్లిపోవ
ఎండ కన్నెర్గనిక నిన్నెల్లవేళ
కంటవత్తిడుకొని పెంచుకొంటిగాని
కడకు నిటులాట కలనైన గాననైతి.

21

తే.గీ. పదినెలల్ మోసి నినుబెంచి తుదకునేనె
చేనుగాచి నక్కలపాలు చేసినట్లు
చిలువమేతరి కిడుచుంటి చేతులార
నా పురాకృత కర్మంబు నన్ను రేచ.

22

- కం. నచ్చిన పిల్లను చేకొని
పచ్చని సంసారమెదిగి పాల్పొంగంగన్
పచ్చగ పదికాలమ్ములు
పుచ్చెడు నా తండ్రి! నీకు పుచ్చెనె బ్రదుకున్ ? 23
- ష.గీ. ఫలము దొరగియు కాండమై కలిగియుండి
నెగడు నీవారమట్టుల నిగనిగంపు
యౌవనశ్రీ దొరగి- పూనిస్థావిరమ్ము
రాలుటకు సిద్ధమైన కారాకువంటి
పండు ముదుకను నీవుబో నుండినేను
బ్రతికి ఫలమేమి ? నామన్ని పాడుగాను. 24
- కం. పున్నామనరకమునకున్
నన్నున్ దప్పించిప్రోచు నాచిన్నిసుతా !
నిన్నా గరుడికి నేనే
యన్నంబుగ నెట్టులిడుదునయ్యా ? యయ్యా ! 25
- ఆ.వె. తల్లిచావ, కొడుకు తల్లికి 'తలగోరు
పట్టి' శ్రాద్ధములను బెట్టునాడె
సుగతి యబ్బునంచు సుమతు లన్మాట నా
యందు వ్యత్యయంబునయ్యె కొడుక !" 26
- ష.గీ. అంచు నానావిధమ్ముల నెంచియెంచి
గోలుగోలుననేడ్చి గగ్గోలుపడెడి
తల్లి శోకమ్ము మాన్పగా ధైర్యమూని
శంఖచూడుండు తన మనస్సాగరమున
పొంగు దుఃఖంపుటుప్పెనన్ క్రుంగనొత్తి
పలికె తనతల్లి కిటు సమాశ్వాసముగను. 27

కం. “అమ్మా ! చావుంబుట్టువు
లిమ్మహి సృష్టిస్థితిలయ హేతువులనుచున్
నెమ్మది నెఱింగియు కడుపు
చుమ్మలు చుట్టంగనేల ? శోకించెదవే ?

28

కం. సూనునివై వత్సలతన్
సూన్యతమును మఱచి యిట్లు స్రుక్కెడుగానీ
జ్ఞానాత్ములు తొల్లి ‘యని
త్యాని శరీరాణి’ యనగ నాలింపవచే ?

29

ష. గీ. పుట్టువుందొట్టి నను తలపుండ్లు గడిగి
పెంచి పెద్దజేసితివమ్మ ! ప్రేముడించి
పెద్దతనమున నిన్ను సేవించుకొనెడు
భాగ్యమును నోచనైతి దౌర్భాగ్యమేమొ !
మాతృసేవకు దూరమై మడియుమనుచు
వ్రాసె గాబోలు ! నుదుటివై బ్రహ్మ అకట !”

30

కం. అని యిట్టుల కుందెడు వా
రినిగని తేచరవిభుండు హృదయ సరసిలో
ననుకంపన పంకేజము
ననలెత్తగ పలికె వృద్ధనాగిని కిటులన్.

31

కం. “తల్లీ ! నీవిట్టుల దుర
పిల్లగ పనిలేదు లేదు వేశమ్ముగనీ
పిల్లనికి మారుగా నే
వెళ్లుదు నోగిరముగాగ వినతేయునకున్.

32

తే. గీ. ఎవడు వీడంచు నీమది నెంచకమ్మ !
అనము జీమూతకేతుని యాత్మజుడను

అవని జీమూతవాహను డనెడువాడ
తావకిన సుతున్ బ్రోవదలచినాడ.

33

కం. ఏకైక సుతుని పోనిడి
యేకాకిగ మనుదులెట్టు లీలోకములో
నీ కొమరుని బ్రదికింపగ
నాకి యవకాశమిచ్చి నడుపుము తల్లీ!

34

తే.గీ. వద్య చిహ్నము నాకిచ్చి వైశమీవు
వరకుమారుతో గృహమున కరుగుమమ్మ !
గరుడు డేతెంచ సమయమ్ము గదిసెగాన
వద్యశిల జేరబోయెద వాని చాల్చి."

35

ఆ.వె. అనిన- శంఖచూడ జనయిత్రి భేదర
పతి పరోపకారకృతికి మెచ్చి
చిలువ తిండినోట జీమూతవాహను
వైవ నిష్టపడక పలికెనిట్లు.

36

తే. గీ. "ప్రాయమున నున్నవాడవు, పడుచుభార్య
గూడి సంసారసుఖమందువాడ వీవు
పులుగుతేనికి బోనమై పోదువేల ?
నా కుమారుకు మారుగా రాకుమార !

37

తే. గీ. మా ఫణింద్రుడు వాసుకి మా ఫణులనే
గరుడి కాహార మొసగంగ కట్టడినిడ
పరులు పక్షి కోరెమగుట జరుగునెట్లు ?
భుజగభోజను డితరుల ముట్టునెట్లు ?

38

తే. గీ. వృద్ధనాగినితో గూడ బిడ్డడయిన
శంఖచూడుండు గదిసి నిశంకతోడ

వక్కణించెను జీమూతవాహనునకు
సార్థకంబొప్పనిట్లు నిస్సార్థబుద్ధి.

39

తే.గీ. “ఓ మహాభాగ! నీవిట్లు మామకిన
మృతికి బదులుగా మరణింప మేలటయ్య ?
‘తన్నుమాలిన ధర్మంబు’ దలపకివు
అపమృతిని కోరుకొనుచేమి న్యాయమయ్య ?

40

ష.గీ. క్రొత్తదాంపత్యమీగి, చేకొన్నదాని
కా నవోడకు వైధవ్య మంటగట్టి
ఉత్తపుణ్యాని కిట్టుల నుత్తరింప
బడగనెంచెడు నినువంటి వెడగునెందు
గానను, కడుపులోచల్ల కదలకుండ
బ్రతుకు పోపొమ్ము నీ మాత్రపితలగొల్చి.

41

కం. నాతల్లి కడుపుకోతను
నీతల్లికి నంటగట్టి నిందు్యడనగుచున్
భూతలమున నెటు మనుదును
నా తలవ్రాతన్ భరించి నలియక నేనున్.

42

కం. నాచావు నేను చచ్చెద
ఈ చాయన్నిలువకుండ నెచ్చటికైనన్
వే చను చనుమా!” యనుచున్
ఆ చిలువకొమారు డిట్టులనియె జననితో.

43

కం. “శ్రీకైవల్యప్రదుడగు
గోకర్ణేశ్వర సువర్య గుడిగోపురమున్
ఈక్రేవన్ గలదు, నమో
వాకములిడివత్తమమ్మ ! పదుమా!” యనుచున్

44

తే. గీ. శంఖచూడుండు తల్లితో చనిన వెనుక
పట్టువదలక జీమూతవాహనుండు
వాని నెటులైన రక్షింపజూని యపుడు
స్వాంతమందు యోచించుచున్నంతలోన.

45

కం. సేవకవృద్ధుం డొక్కడు
కావుల యుగళంబు వెంటగైకొని యటకున్
వేవచ్చి సవినయంబుగ
ఆ విద్యాధర కుమారు కనె నివ్వితమున్.

46

గీతమాలిక

“సంప్రదాయానుసారంబు సత్కరింప
మలయవతిమాత క్రొత్త జామాతవైన
తమకు కాన్కగా కావివస్త్రద్వయంబు
నిచ్చిరమ్మంచు నాతోడ పుచ్చినారు
పీనిగొని ధరింపు”డనుచు వినిచి నిలువ
వాని గనుగొని జీమూతవాహనుండు
బాస్కరుని గాంచి వికసించు పద్మమట్లు
వాడి వత్తలైన మనంబు ప్రస్ఫుటింప.

47

కం. పేదకు పెన్నిధి దొరికిన
మాదిరి మిక్కుటము హర్షమాణుండగుచున్
ఆ దుస్తులుగొని వైశమ
తాదాలిచి తటునిబంపి తదనంతరమున్.

48

తే.గీ. “ధన్యుడనుగానె ? నేను- యథార్థమహిని
బ్రోచుటంజేసి నే”డంచు మురిసిపడుచు
పక్షి కాహారముగనేగి పాములెల్ల
నిల్చు నేచోట నాచోట నిల్చినంత.

49

కం. వాతోద్ధూతంబయి జీ
మూతంబులు చెదర, కలగ భూచివులు, మహా
వాతూలము మునురా తరు
వాతన్ గరుడుండువచ్చె పక్షజవమునన్.

50

తే.గీ. వచ్చిరాగనె మునుమున్నె వచ్చియున్న
వస్త్రప్రచ్ఛన్ను జీమూతవాహు గరుడి
సర్ప మంచెంచి వజ్రంపు చంచుపుటిని
కఱచిపట్టి యాపైన నాకసము కెగసి.

51

కం. గిరిసారము శిఖరము పై
కరిగి యథావిధిగ నతని నాహరింపన్
దొరకొని కండలు చీల్చుచు
కరకరమని నమలుచుండ ఖచరేంద్రుండున్.

52

కం. “ఈనా డీతని కిట్టుల
నేనోగిర మగుటచేత నిజమీభూమిన్
ఈ నాజన్మ తరించెను
ఆ నాగుని బ్రోచుకతన”యని ముదమందున్.

53

తే.గీ. కండకండలన్ వజ్రతుండుండు చెండు
చుండ నాఖండల నిభుం డఖండముగను
సంతసిలు పోటుపోటున సమధికముగ-
త్యాగదనులు తనుగ్గాని దలతురెట్లు ?

54

కం. ద్యోచరుని త్యాగమునకున్
 ద్యోచరులు లతాంతవృష్టి తుష్టిన్ గురియన్
 ద్యోచరముగాంచి తలది
 మ్రొ చెడి దోదూయమాన మానసమగుచున్.

55

ఆ.వె. "నాగులందు పెద్దనాగు వీతండు కా
 బోలు ! కాకయున్న పూలవాన
 గురియుచుందురేల ? సురలిట్టు లితనివై"
 నంచు నతని త్యాగమెంచె గరుడి

56

కం. జీమూతవాహనుం గొని
 వ్యోమంబున గరుడు డేగుచున్నప్పుడు చూ
 డామణి యూడిపడెను త
 ద్దామ ప్రాంగణమునందు- దానిని గొనుచున్.

57

తే. గీ. మలయవతి తనపతి శిరోమణి యటంచు
 తెలిసి దురపిల్లె, నత్త మామలును గూడ
 బోరుబోరున నేడ్చిరి పుత్రునెంచి
 నిర్భరాత్మ కన్నీరు మున్నీరుగాగ.

58

తే. గీ. చెల్లచెదరుగ నటనట చిల్లిపడిన
 రక్తపుంబొట్లతోడి మార్గమున నేగి
 వాని జాడల నరయుచు వారుముగురు
 సత్వరము చేరుకొనిరి యాషాఢమునకు.

59

తే. గీ. ఆచట శంఖచూడుండు దేవాలయమున
 కరిగి శివుగొల్చి తల్లితో తిరిగివచ్చు
 సరికి మలయాద్రి శిఖరాన గరుడు డతని
 భక్షణము చేయుటను చూచి బావురుషుని.

60

కం. “ఉరగేశుడు వాసుకి న
 న్నురగుని బుత్తెంచె తమకు నోరెముగాగన్
 ఉరగుని విడి పరుని దినుట
 హరివాహన ! తగునె మీకు ? నవినీతిగదే !

61

తే. గీ. అతడు విద్యాధరకు లాన్వయాబ్ధిచంద్రు
 డైన జీమూతవాహ నాహ్వాయ ఘనుండు
 నాకు మారుగ నరుదెంచి నీకు వీక
 దేహయాత్ర యగుచు కోరె దేహయాత్ర.

62

తే. గీ. ఫణుల మాంసశోణిత మానువాడ వీవు
 పర వపుర్మాంస రుచిభేద మరయలేవా ?
 క్షితి ‘క్షుధాతురాణాం నరుచిర్నకాల’
 యనెడు నట్టు లాకట నిట్టులైతివేమొ !”

63

తే. గీ. అనుడు జీమూతవాహనుం డందుకొనుచు
 భగవతికి బల్కె నపు డవకాశమిడక
 పన్నగము మాటలను నమ్మి పన్నగారి
 తన్ను విడచునేమో యన్న తత్తరమున.

64

తే. గీ. “తల్లివేసటబాపిన దంటవీవు
 తోడి మిత్రుని వెతబాపువాడ నేను
 ఉభయు లనుసరించిన మార్గమొకటిగాన
 సాయపడి నన్ను కృతకృత్య జేయుమయ్య !

65

కం. ఆకొన్నవాడ వీవు, వి
 వేకము గోల్పోవక యవివేకి యురగుడున్
 వాకొను వాకుల నూకొని
 యీకొని యూకొనగబోలునే ? సాపడుటన్.

66

కం. కావలసినంత మాంసము

నా వపువున నింకగలదు నాగాంతక ! నీ

భావములో శంకించక

కావింపుము భోజనంబు కడుపారంగన్.

67

కం. చెవి సొంటికొమ్ము నూదుచు

చెవింగఱచు పన్నగు పెడచెవిబెట్టదగున్

చెవినిల్లు గట్టుకొని నీ

చెవివేసెడు నా వచస్సు చెవిబెట్టదగున్."

68

కం. అని భాషించెడు ఖచరేం

ద్రుని కంఠస్వర మెఱిగి యెదో పొరపాటున్

తనయందు జరిగెనంచును

వినయంబున పల్కెనిట్లు వినతేయుండున్.

69

తే.గీ. "ఆర్య ! భవదీయ రుధిరంబు నాననేను

నాదు హృదయంబె హరియించినావు నీవు

పాతకమునకు బూనినవాడ నేను

ప్రాణరక్షకు బూనినవాడ వీవు.

70

కం. నీకును నాకును గుణమున

నాకాశము భూమికున్న యంతరమెన్నన్

లోకోన్నత మృదుతరుడీ

వే ! కఠినుడనేనె యెఱుగనే ? మహనీయా !

71

అ.వె. ఎఱుగకేను నిన్ను ఎరగా గ్రహించితి

ఎఱిగి నీవునాకు ఎరయయితివి;

ఇందుదోష మెవరియందో ! నేనెఱుగ, నా

యందు గలిగెనేని యాదరింపు "

72

కం. అని వై నతేయుడు క్షమా
పణగోరెడు నంత నటకు పరుగు పరుగునన్
కనకవతియు మలయవతియు
అనఘుడు జీమూతకేతు డరుదెంచుటయున్.

73

తే. గీ. కాంచి, జీమూతవాహుండు క్షతతనుడగు
తనను తనవారు గనకుండ తత్క్షణంబ
కావివస్త్రంబు తనపైన గప్పుమనుచు
పలుక-శంఖచూడుం డట్లు వలువగప్పె.

74

తే. గీ. వలువ గప్పిన మాత్రాన వపువు గంట్లు
దాగునే ? బయల్పడ రక్తధార లురలి;
కడగి చిలుబట్ట నటునిటు మడచి ముడిచి
సూది ముల్లెగట్టిన పొడసూపకున్నె ?

75

కం. సూనునికి సంభవించిన
దీనావస్థను గని పితృదేవుడు ప్రసువున్
ఆ నవ్యశ్రీ గూడ న
హీనపు కంఠస్వరాన నేడ్చిరి కడిదిన్.

76

కం. జనసీజనకులు మూర్ఛన్
గొని వారాపైన తేరుకొని, కనకవతీ
వనితామణి దూషించెను
ఘనశోకం బాపలేక గరుడిన్ కడిదిన్.

77

కం. “తోబుట్టువు లేవ్వరు నీ
తో బుట్టరె ? చాలులేదె ? తొందరపడియ
య్యో ! బాగోగు లెఱుంగక
నా బుడుతని గుడువ నీ ఘనం బెట్టొప్పెన్.

78

అ.వె. కొడుకుజంపి కడుపుకోత గూరిచి ముల్లె
గట్టు కొందువేమి ? భగవతి ! షితి
ఈవు నీదుతల్లికెట్టులో యట్టుల
నాకు ముద్దుగాదె ? నా సుతుండు.

79

కం. మా కొడుకు జంపి యూరక
నే కాకులుగా నొనర్చి వృద్ధుల మమ్మున్,
మా కోడలి సౌభాగ్యము
పోకార్ప దలంచితార ! పోకిరి గరుడీ !

80

తే.గీ. అనుడు జీమూతవాహనుం డడ్డుపడుచు
పలికె తల్లితో నిట్టుల “పక్షివిభుని
తప్పలేదమ్మ ! యిందులో- తగి యిదంత
నేన చేసితి నతని నిందించనేల ?

81

కం. ఆర్తత్రాణ పరాయణ
మూర్తులు దీనులను మున్ను బ్రోవరె ? కరుణన్
ఆర్తుని నాగుని బ్రోవగ
వర్తించితి తత్పథాను వర్తన మతినై.

82

కం. నా పూర్వ పుణ్య ఫలమున
మీ పుత్రుడనై జనించి మీకున్నాకున్
ఏపారు యశస్సుగ నే
నీపని కొడబడితినమ్మ ! యిది తప్పిదమే ?”

83

కం. నావుడు గరుటామంతుడు
“నా వలనన యింతమంది నలగిరి యిటులన్
మూవుర ? యేవుర ? ఆకటా !
వేవేవురు నాగు”లని వివేచనపరుడై.

84

కం. పాయక పశ్చాత్తాపము

చేయుచు “నేనింక బ్రతుకజెల్లునె ? పాపిన్

ప్రాయశ్చిత్తముగా ఈ

తోయధి బడబానలాన దూకి మడిసెదన్.”

85

తే. గీ. అంచు నెగయ నుంకించిన యతనిగాంచి

యనియె జీమూతవాహనుం డాదరమున

“పాప పరిహారమున కబ్ధి బడగనేల ?

కలదు మార్గాంతరము తెల్పగలను నేను.

86

తే. గీ. ‘ఆత్సవత్సర్వ భూతాని’ యని తలంచి

‘ఆత్మవన్మన్యతే జగ’త్తనుట నెంచి

అఖిల భూతమ్ములందున నక్కటికము

గలిగి చరియింపు మంతియ గాక వినుము.

87

కం. పక్షింద్ర ! నీవ యిట్టుల

కుక్షింభరి వగుచు రక్షకున్నెడమగుచున్

చక్షుశ్రవముల దినుటను

దక్షత యనిపించుకొనునె ? ధర్మంబగునే ?

88

కం. సాధుమతి ! ‘ఆహింసాపర

మోదర్మ’ యటన్న న్యాయమున కలవడుచున్

శ్రీధరముల జంపకునికి

నీ ధర్మముగా దలంచి నెగడు మికపయిన్.”

89

ఆ.వె. అనెడు తత్ప్రబోధ మాలించి పాలించి

“జీవహింస నింక చేయ”ననుచు

ప్రతిన బూనె స్వర్ణపక్షుండు దక్షుండు

భూతదయ వహించి ముందు ముందు.

90

ఆ.వె. అట్లు బోధచేసి యాపై తనుగ్గాని

నైపలేక చివరిసారి పితల

పాదపద్మములకు ప్రణమిల్లి జీమూత

వాహనుండు పాసె ప్రాణములను.

91

ఆ.వె. పదములందువ్రాలి పంచత్వ మొందిన

కన్నకొడుకు గాంచి కన్నవారు

తల్లడిల్లిరెంతో తన్న నఃక్షేత్రాలు

బీడువార మేను మ్రోడువార.

92

తే.గీ. కనకవతి యెలుగెత్తి స్వర్గమున కొత్తి

పలికె “నోయి దేవేంద్ర ! నా పలుకు లరసి

మృతుడయిన నాకుమారు నమృతమువోసి

యైన బ్రతికింపవే !” యంచు నార్చితోడ.

93

కం. అమృతమ్మను మాట చెవుల

కమృతమ్మయి తోప, భేదరాధిపతనయున్

అమృతునిగజేయ దొరకొని

అమృతార్జున బుద్ధిబూని యాగరుడుండున్.

94

ద్వీపద. “తెఱగంటిజేని ప్రార్థించియో కాక

తెఱకువన్ బోరాడి తిరివెట్టి యైన

తెఱగంటిబోనమ్ము దెచ్చెద” ననుచు

తెఱగంటి త్రోవను తెగిసాగిపోయె.

95

కం. “తలకొఱవిపెట్టు సుతునకె

తలకొఱవిన్ బెట్టనయ్యె తండ్రిని నేనే;

తలక్రిందయ్యెను సంస్కృయ

తలవ్రాత నతిక్రమింపధరమె ? యెవరికిన్.”

96

తే.గీ. అనుచు జీమూతకేతుండు ఫణికుమారు
 “చితిని బేర్పించు త్వరగ నా సుతున”కనిన
 శంఖచూడు డావిధముగ సలిపినంత
 మలయవతి దుఃఖితాత్మయై పలికె గౌరి.

97

కం. “ఓ పరమేశ్వరు రాణీ !
 నాపతి విద్యాధరాధినాథుం డనుచున్
 జేపెట్టితివి గదమ్మా !
 నాపాల నసత్యమయ్యెనా ? నీ పలుకుల్.

98

ఆ.వె. షితిని ‘భూషణంచపతి’నా ప్రసిద్ధమా
 బుధ సుభాషితంబు పొల్లువోవ
 పతివిహీనయైన సతి యప్రకాశాత్మ
 గాదె ! యంతకన్న గర్వ్యమేది ?

99

కం. పతి నెడబాసి క్షణంబును
 పతిదేవత లుండగలరె ? పతిదేవుండున్
 గతపడగా నెటు బ్రతుకుదు
 సతినై గైకొందునిక సహగమనంబున్.”

100

తే.గీ. అనుచు నాయత్తపడుచుండ నానవోడ
 కామృడాని ప్రత్యక్షమై యనియెనిట్లు
 “మలయవతి ! సాహసమ్మాన వలదు వలదు
 నీదు పతిదేవు బ్రతికింతు నే”నటంచు.

101

ఆ.వె. “లెమ్ము లెమ్ము వత్స ! లెమ్మోయి ! యని గౌరి
 అమృత హస్తమెత్తి యతని దాక
 నిదురగొన్నవాడు నిర్నిద్రుడై లేచు
 నటు సజీవుడగుచు నపుడులేచి.

102

శా. “ప్రాలేయాచల కన్యకా ! సుచరితా ! బాలేందు మౌళిపియా !
శైలేయీ ! వరదాయినీ ! హితమతీ ! సర్వార్థ సంసాధినీ !
కాళీ ! మంగళదాయినీ ! గుణదునీ ! కైవల్య సందాయినీ !
కైలాసాచల వాసినీ ! భగవతీ ! కైమోడ్పు గైకోగదే !! 103

కం. ననుగావగ వచ్చితో ? మ

జననీ జనకులను బ్రోవ జనుదెంచితో ? యీ
ఫణులను మనుషగ వచ్చితో ?
జననీ ! త్వద్ధర్మనమున జన్మ తరించెన్.”

104

ష.గీ. అనుచు జీమూతవాహుండు హైమవతిని
ప్రార్థనము చేయుచుండ నభంబునుండి
మరణమొందిన ఫణులపై మబ్బులేని
వాన యట్టుల నమృతంపువాన గురియ
ఖచరు డారసి కరము నక్కజము నొందు
టరసి మురిసి యాతని కిట్టులనియె గౌరి.

105

కం. “నీకు విధేయుం డగుచున్

ఆ కశ్యపనందనుడు మృతాహుల మనుషన్
నాకము నందుండి సుధన్
నీకై కురియించె నిట్లు నీ వెఱుగవటే ?

106

తే.గీ. అట్టి యమృతమాస్వాదించి గిట్టినట్టి
పాపగములెల్ల నదె సజీవమ్ములయ్యె
నీ పరోపకారముచేత నిక్కువముగ
పన్నగానందమయ్యె నిన్నెన్నతరమె ?

107

సీ. జనకుల సేవించి సాటిలేని పితృ సే
వా పరాయణుడంచు వరలినావు

అహితుడైన మతంగ హతకు నైరించి య
 జాత శత్రువనంగ జాలినావు
 అపమృత్యువును బొందు అహికులంబునుగాచి
 ప్రాణదాత యనంగ బరగినావు
 పరుని కొఱకు కళేబరమునే యర్పించి
 త్యాగశీలురమించి తనరినావు
 'త్యాగ ఏకోగుణః శ్లాఘ్య' యనెడు మాట
 సత్యమయ్యెను నీపాల నిత్యమగుచు
 ధర 'పరోపకారార్థమిదం శరీర'
 మనెడు నార్యోక్తి నీయందె సార్థకంబు.

108

ష.గీ. ప్రాణదానార్హుడవెకాదు, ప్రజలనేలు
 దక్షుడవు, సర్వసామ్రాజ్య రక్షకునిగ
 జేయుచున్నాను, రాజ్యమ్ము చేకొనుమిక
 అదె మతంగహతకుడు లోనగుచునీకు
 ప్రణతు లిడుచుండె; నింకేమి వలయు వత్స!"
 యనిన జీమూతవాహనుం డనియె నిట్లు

109

సీ. "చావువాతనుబడు శంఖచూడుం డను
 కంపతో నింక రక్షింపబడియె
 అపమృత్యువును గొన్న యాశీవిషము లెల్ల
 నిమ్ములగన సజీవమ్ములయ్యె
 తెఱగంటిబోనము దెచ్చిన లావరి
 పాయక చూకు విధేయు డయ్యె
 గతపడి బ్రతుక మత్పితరులు పోయెడు
 ప్రాణముల్ వచ్చిన వారలైరి

అమ్మ : భవదీయ కృపను విద్యాధరాధి .
రాజపదవి లభించె విరాజితముగ
మాకు నింకేమి వలయు నీ స్మరణదప్ప
నైన నిట్లగుగాక ! యీ యవని యందు.

110

సీ. నెలమూడు వానలు తొలికి 'రై తాంగము'

పాడిపంటలతోడ ప్రబలుగాక !
కవికోకిలమ్ములు కవితా సదస్సుల
గానాను రక్తితో క్రాలుగాక !
కులమత భేదమ్ము తొలగి ప్రజానీక
మన్యోన్య మైత్రితో నలరుగాక !
బడుగు వర్గాలను వైకితెచ్చి ప్రభుత
ప్రగతి మార్గమ్మున బరగుగాక !
కలుగుగాక ! 'నిత్యకల్యాణమును పచ్చ
తోరణము'ను నేటి దొరతనమున
అటులె 'మూడుపూవు లాటుకాయల'వోలె
వరలుచుండుగాక ! ప్రజలు సతము."

111

కం. జీమూతవాహు చరితము

నే మనుజుడు వ్రాయునో పఠించునో వినునో
ఆ మనుజు డంది సుఖముల
తా మరణాంతమున శివపదంబును బొందున్.

112

కం. శ్రీరేపాక పురీశు డు

దారుడు నరసింహమూర్తి దైవోత్తముడున్
వీరారెడ్డి తనయు నే
పార గటాక్షించుగాక ! యనవరతంబున్.

113

ఇందలి పలుకుబడులు

లోకోక్తులు

సుకృతీగతాయుః	పీఠిక-11
రాజ్యాంతే నరకం ద్రువం	1-4
రాజాప్రకృతి రంజనాత్	1-11
భూపానాం (రాజానాం) ప్రజా పాలనం పరమో ధర్మః	1-12
నా విష్ణుః పృథివీపతిః	1-15
పితృదేవోభవ-	1-16
మాతృదేవోభవ-	„
నభూతో నభవిష్యతి	1-30
కష్టీపలి	1-40
అభ్యాగతస్త్వయం విష్ణుః	1-55
నాతి చరామి	1-110
దుర్బలస్య బలం రాజా	2-16
అనిత్యాని శరీరాణి	2-29
మృదాతురాణాం నరుచిర్నకాలా	2-63

ఆత్మ వత్సర్వ భూతాని	2-87
ఆత్మ వన్మన్యతే జగత్	2-87
అహింసా పరమోధర్మః	2-89
భూషణంచపతిః (స్త్రీణాం)	2-99
త్యాగ ఏకోగుణః శ్లాఘ్యః	2-108
పరోపకారార్థమిదం శరీరం	„

సామెతలు

రాజ్యము వీరభోజ్యము	1-10
రెంటికి జెడిన రేవడు	1-18
బూదిబోసిన పన్నీరు	1-34
కక్కవచ్చునేని కల్యాణమగునేని ఆగునేల ?	1-44
పొమ్మనకయె పొగనుబెట్టుట	1-53
అడకతైరలో పోక విదమ్ము	1-84
కంచెయే చేనుమేసిన కరణి	2-13
చేనుగాచి నక్కల పాలుచేసినట్లు	2-22
తన్నుమాలిన ధర్మము	2-40
సూది ముల్లెగట్టిన పొడసూపకున్నె ?	2-75

జాతీయములు

చుట్టల సురభి	పీఠిక-17
కొంగు బంగారము	„

ఏనుగుపాడి	పీఠిక-17
తలలోనాలుక	పీఠిక-18
తలపూవాడకయుండుట	„
పూసలలో దారము	„
ప్రక్కలో బల్లెము	1-13
కరబదరము	1-20
పానకమునపుడక	1-56, 114
నొసలు బత్తుడు నోరు తోడేలు	1-75
పదివేలు	1-123
తేకు మడచుట	2-15
ఎండకన్ను (కష్టాలు)	2-21
కంట వత్తిడుకొనుట	„
తలగోరుపట్టుట	2-26
(ఉత్తర సర్కారులో వాడుక)	
తలకొఱవిపెట్టుట	2-96
(తెలంగాణాలో వాడుక)	
తలపుండ్లు గడుగుట	2-30
ఉత్తపుణ్యానికి	2-41
కడుపులో చల్ల కదలకుండ	„
కడుపుకోత	2-42, 79
నాచావు నేను చచ్చెద	2-43

(ఓ సావు జచ్చిండు, సావుమర్నమయింది.

అని తెలంగాణా వావహారం)

వాడి వత్తలగుట	2-47
కన్నీరు మున్నీరు	2-58
చెవిలో సొంటికొమ్మూదుట	2-68
చెవి గఱచుట	,,
చెవినిల్లు గట్టుకొనుట	,,
చెవివేయుట (చెవివేసెడు)	,,
ఎలుగెత్తుట	2-93
నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణము	2-111
మూడు పూవు లాఱుకాయలు	,,